

72917/2

VUZENICA II.

DALJŠI OKOLIŠ V SREDNJEM VEKU

TRG IN GRAD 1457—1663

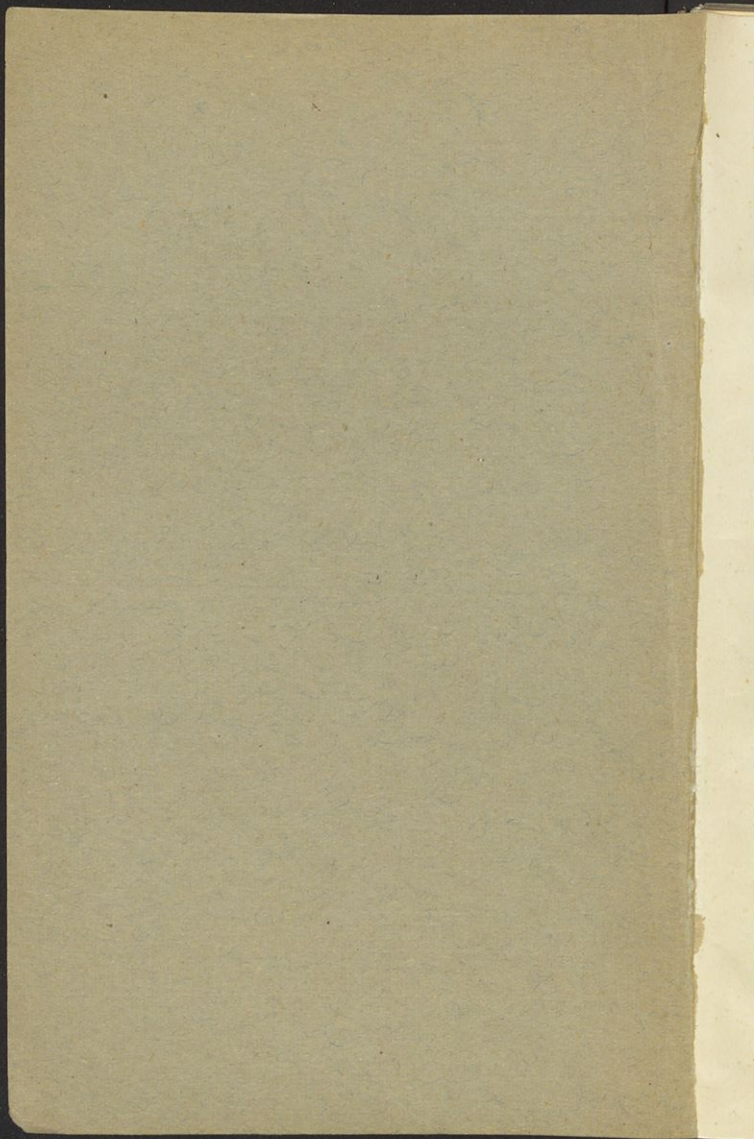
ZGODOVINSKI OPIS

SPISAL

JOSIP MRAVLJAK

V SAMOZALOŽBI

MARIBOR 1929

VUZENICA II.

DALJŠI OKOLIŠ V SREDNJEM VEKU

TRG IN GRAD 1457—1663

ZGODOVINSKI OPIS

SPISAL

JOSIP MRAVLJAK

V SAMOZALOŽBI

MARIBOR 1929

72917

L 25. xj. 1946/
3365

Predgovor.

Predležeče delce je nadaljevanje »Vuzenice v srednjem veku«, (kratko Vuzenica I.). Izdelal sem ga le do prodaje graščine marenberškemu samostanu (1663), ker se s tem začne za Vuzenico (grad in trg) nova epoha, doba propadanja. Tudi sem širši okoliš opisal skupaj v posebnem poglavju, ker je tako preglednejše, kakor če je stvar kronološko vpletena v drugo. Žalibog se mora pri tem eno in drugo ponavljati, čemur se pa ni dalo vogniti.

Gradivo, ki sem ga uporabil, je posneto po večini iz arhivalij; izmed tiskanih virov sem uporabljal le:

Archiv f. öst. Gesch. 34, 65,
Fontes rerum austr. II./39, 50, 58, 60,
Muchar: Gesch. d. Stmk. VIII.,

vse drugo je vzeto iz arhivov, in sicer

dež. arhiv v Gradcu (LAG): razne listine, fevdne knjige celjskih grofov, Cod. 242 in 3779, Innerösterr. Lehensbuch I., Landrecht Amman, Landrecht Regall, Landrecht Coraduzi, Landrecht Kometer,

arhiv dež. vlade v Gradcu (LRAG): orig. listine, Hofschatzgewölbbücher, Hofkammerrepertorien, Urbare 31/I.—VI., Innerösterr. Akten fasc. 32,

državni arhiv na Dunaju (SAW): listine in Cod. 963,

nadžup. arhiv v Vuzenici, akti in matrike.

Vire, katere sem tu pa tam še uporabljal, ki pa tu niso navedeni, podajem vsakokrat pod črto.

Pis.

NB. Denarne kratice, ki jih pogosto rabim v sledečem spisu, pomenijo: fl = goldinar, je imel 60 krajcarjev ali 240 tennigov (penezov = ₤), 30 ₤ je bil en šiling (ß), torej 1 fl = 8 ß. 1 funt je toliko kot 1 fl.

D. Daljši okoliš.

Predno nadaljujemo zgodovino grada in trga Vuzenice, se nam zdi potrebno, da si ogledamo tudi širši okoliš (tostran Drave), kolikor nam o njem poročajo srednjeveške listine in drugi viri.

1. Trbonje in Sv. Danijel.

Prvi kraj, ki se imenuje za Vuzenico, so Trbonje. Sifrid Marenberški in njegova žena Rikarda sta 1251 (21. junija) samostan dominikank (avguštink?) v Marenbergu, ki sta ga sama tudi ustanovila, dotirala z raznimi kmetijami; tako sta darovala Prvinovo kmetijo in mlin v Marenbergu, na kateri je bil samostan sezidan, in zraven še nekaj gozda, potem »in Monte Palmarum« vso njuno posest, v Trbonjah (»in Trebune«) eno kmetijo in še drugod več. Ni sicer razvidno, so-li bile Trbonje takrat tudi že vas, važno pa je, da že v prvi listini nahajamo prvotno slovensko ime za zaselje, katerega zasledimo šele precej (okoli 100 let) pozneje tudi slično nemško ime, namreč Trafun.

O prebivalcih Trbonj zvemo prvič iz listine od 17. aprila 1376, glasom katere se Franc Rosenauer, vuzeniški tržan, pobata z Elizabeto, hčerko nekega Kolona, (bržčas tudi kekega Vuzeničana), zaradi nekih tirjatev, katere je imel do nje za svojim bratom Wigalajem. Imenovani Rosenauer prepusti Elizabeti do njene smrti dve Wigalajevi kmetiji, kojih ena leži v Trbonjah in jo vživa Stefan Helblin, druga pa je v kraju Veselic, in to vživa Froleich. Po Elizabetini smrti imata pripasti ti dve kmetiji zopet Rosenauerju.

Precej več zremo o Trbonjah iz fevdnih knjig celjskih grofov, in sicer za dobo 1436—1446. Tu se nam Trbonje prvikrat izrecno imenujejo vas, v oziroma **blizu** nje pa te-le kmetije: Lauko, Vieher, Sampos. — Še nekoliko vslej (l. 1475) se imenuje tu tudi Galunov dvorec, in sicer je tega kupil od A. Holnekerja Ulrik Ivniški, ki je bil takrat vuzen. grajski upravitelj.

Istočasno s Trbonjami smo slišali tudi o posestvu Sifrida M. na »Monte Palmarum«, — to je šent-danijski greben. Dokler tam še ni bilo cerkve, posvečene sv. Danijelu, se je kraj imenoval »Palmberg«, pa tudi naravnost obliko »St. Daniel am Palmperg« srečavamo večkrat v listinah. Tu se imenujejo nekako v sredini 15. stoletja kmetije Kiperc, Kojnik in Brez(o)nik (»Wursnik«).

Ime Trbonje nahajamo v raznih rokopisih 15. stoletja tudi popačeno kot Grassun, Strassun, Strassim, istotako Trbonjski potok kot Strassimerpach. Brez dvoma je mislil prepisovalec listin, ki so mu bili naši kraji neznani kakor deveta dežela, in ki je moral prepisovati razne listine (v celoti ali pa regeste) v eno knjigo, da je napisal ime pravilnejše, — ga je pa tako temeljito popačil, da je le dobremu poznavalcu naših krajev mogoče ugotoviti, da je mišljen vendar le daljši okoliš Trbonj¹⁾. V trbonjskem jarku se imenuje okoli 1460 tudi kraj in kmetija Vivoda, ki je pa danes ne moremo več bližje določiti.

Južni del trbonjskega jarka, nekako od Volčje jame pa do Kremžarjevega vrha se je v srednjem veku zval Ponikve (»im Ponikl«). Tu se nam imenujejo v raznih listinah in fevdih 15. stoletja Kme-

¹⁾ Spakedranke Strassun, Grassun, Strassimerpach itd., ki pa so vendar popolnoma logične napake iz takratne pisave, so premotile celo znamenitega štaj. zgodovinarja Zahna, da jih ni mogel lokalizirati bližje, kakor da so v vuzen. vlastelinstvu, kar pa že itak listina oziroma fevd sam točno pove.

tije Krevh, Podlesnik, Pogač, Mošak, Hanaver in Osternik (ali Osirnik).

Kraj Veselic, o katerem smo tudi že slišali (1376), nam je iskati tudi v trbonjskem jarku in sicer nekje blizu Riečnika. V fevdnih knjigah ga nahajamo tudi v oblikah »Wesenitz«, »Wesolitz«, enkrat celo »Wosenitz«, kar bi nas moglo zapeljati v popolnoma napačno smer, — v Vozenico!

Nekoliko zapadno od Trbonj in severno od šentdanijelske cerkve nam je iskati kraj Kamnik (»im Kemnik«, »in dem Gempnik«), kjer je imel šentpavelski samostan nekaj posestva, od njega pa to v fevd Ortolf Früliger (1408—1440).

Kakor vidimo, je večina teh starih krajevnih imen v novem veku izginila, — že v urbarjih 16. stoletja jih ni več.

2. Dravče in Št. Janž.

Ime Dravče, toda v malo sličnih oblikah z današnjo, zasledimo v zgod. virih šele v 15. stoletju. Kraj je dobil ime po potoku, ki se steka z Reko — potokom blizu zлива v Dravo, in ga nahajamo v fevdnih listinah l. 1436 pod imenom »Drespach«, nekoliko vslej (1446) pa »Dreschpach«. Oblike, pod katerimi se imenuje kraj sam, so »Tretsch« (1450), »Draetsch« (1459), »Dretsch« (1468) in pa »Drecz« (1478).

Prva kmetija, ki jo zasledimo tu po imenu, je Simonovo (»Simonhueben« 1460), danes ne več določljivo, bržkone za Žvikartovo. Osem let vslej, 1468, čujemo o Hanžejevi in Andrejevi kmetiji, — vse tri je dobil Pavel Ivniški od dež. kneza v fevd. Istočasno se imenuje tudi Tepejeva kmetija, ki pa takrat ni spadala pod Dravče, temveč že k Višnji gori, ravno tako tudi Brieznikova kmetija in Karbelovo, ki ju je posedovala Neža Asankova iz Vuzenice.

Z imenom Višnja gōra (»Weichselperg«) srečavamo od začetka 14. stoletja v zgod. virih go-

rovje zapadno od linije Polsnik — vas Dravče v smeri na Trbonje tja do trbonjskega jarka. Prvič slišimo o Višnji gori v listini od 12. marca 1300, glasom katere proda Pabe, stolnik s Kraiga (na Kor.) marenberškemu samostanu dohodke v okolici Vuzenice, in sicer od teh-le kmetij²⁾: »Michel an der Lewen-hueben, Gelen an der Egarde, Michel an dem Puewez, Niclan an dem Weixlperg, Georg da zu Kerspaumb«. Prvi imenovani bode bržkone dan. Levovnik, slednji pa Črešenk, — ostali se ne dajo določiti.

Tekom 14. stoletja še često slišimo o Višnji gori, toda nikdar nič specijelnega o kraju ali ljudeh; šele fevdne knjige 15. stoletja nam povejo zopet nekaj več. 1436 se imenujejo tukaj kmetije Špalir, Pruge (danes Golobova kmetija) in pa Pokovo (»Pochshueben«), 1460 še Grizolt, in istega leta zve-
mo tudi o Stražišnikovi kmetiji, da je stala »am Purkstal«.

Kraju, ki leži med grebenom od šentjanške cerkve do Mravláka in Požarnico, se je reklo v 15. stol. Smarekovec. Imenuje se tu izrecno le Kuplenovo (1436, 1460, 1468, 1478), čujemo pa tudi o Pokeršnikovi kmetiji (1436).

V Brdini, kraju med Mravlákom in Kremžarjevim vrhom, za katero pa za oni čas še ne nahajamo v virih posebnega imena, se imenuje edino Žvikartovo (1436).

Preostaja nam še del med šentjanško cerkvijo in trgom Vuzenico. Tukaj zve-
mo v tej dobi (15. stol.) edino o kmetiji Kranes. Leta 1436 jo je že imela v fevd od celjskega grofa Neža, hči Dankla Asanka iz Vuzenice, okoli 1460 pa ji je to kmetijo (poleg mnogih drugih, o katerih bomo slišali dole) podelil dež. knez na novo v fevd. Dravčbaherjeva graba, ki leži baš južno pod tem grebenom, se je menda

²⁾ LAG št. 1663b: »... verkhaufft han vier march gelt in der gegent bei Saildenhoffen, da die leit sint aufgesessen ...«

zvala, kakor se nam poroča iz neke listine iz leta 1395, takrat Mrzli dol; ob začetku te doline se namreč imenuje cerkev sv. Janeza. (Morda pa je mišljena cerkev sv. Janeza pri Ribnici? Toda Asanki so imeli, kolikor nam je znano, posesti le okoli Vuzenice.)

3. S v. P r i m o ž.

Kakor sem omenil že v knjižici »Nadžupnija in dekanija Vuzenica« na str. 70/71, čitamo ime Sv. Primož prvikrat okoli l. 1420 v šentpavelskih fevdnih knjigah. Tu slišimo tudi o dveh pol-kmetijah, katere je imel v fevd Dankl Asank od šentpavelskega samostana³⁾; ena je bila pod Sv. Primožem, ime ni povedano, o drugi pa zvemo, da je bila »an dem Zrob«. Kakih 40 let kasneje zasledimo naziv »am Schrob(en)«, kar bode brez dvoma isto kot prejšnji Zrob, označuje pa oboje najbrž kraj na obeh straneh Plavžnice med Perušom in Šrotom; tu nam je tudi iskati ti dve kmetiji. Istočasno (1460) se imenuje tudi Morijeva kmetija in neka žaga tam blizu, (imela ju je Neža Asankova).

Pokrajina južno od cerkve sv. Primoža neko do Hrena, se je oni čas zvala Pohorje (»am Pacher«). Tu nahajamo v dobi od 1436 do 1478 kmetije Peruš, Ižek (»Eysakg«), Sedelnik, (to ime je neki pisec popačil enkrat celo v »Fedleich«), Hartel (»Hardengut«) in Grisoler. Nadaljevanje pogorja proti jugozapadu je imelo ime »Kaschazen«, in tam blizu nahajamo tudi krajevni imeni »Koczmis« in pa »Brasilnik«.

Okoli 1460 zvemo tudi o kmetijah Marak, Plas in Žvirc; nekemu kraju tu blizu se je reklo »im Slivnik«. — Tam, kjer izvira Plavžnica, torej tik pri Berghäuserju, se je reklo »am Schober«, — mnogo

³⁾ Archiv f. ö. G. B. 34, III./31: »Item Denckhlein Asangk von Seldenhofen hat czu lehen ain halbe hueben under sand Preyns und auch ain halbe hueben daselbs gelegen an dem Zrob.«

onkratnih imen za kraje in kmetije pa, ki bi se morale nahajati tu nekje blizu, (med Malo Kopo, Kremžarjevim vrhom in Sv. Antonom), kakor: »Pessunczen«, »Zambit«, »Liegen«, »Skananczen«, »Gribul«, »Phister«, »Manhart«, »Wrisdaw«, »Ainöd«, »Raftnar«, »Lesus«, »Kavit«, »Slungs«, »Liesnik« itd. se danes ne da več določiti.

4. S v. A n t o n.

Precej težje kakor za že opisane je bilo določiti srednjeveška imena krajem in kmetijam na današnjem ozemlju občine Sv. Anton. Kakor sem rekel že na drugem mestu⁴⁾, je nastala cerkev sv. Antona šele koncem 17. stoletja, zaradi tega nam manjka najzanesljivejša opora za določitev raznih starih krajevnih imen, ker se namreč tudi srednjeveške lokalizacije silno radi poslužujejo raznih cerkva kot najmarkantnejših točk v terenu.

Pogorje vzhodno in jugovzhodno od cerkve sv. Antona se je v 15. stol. zvalo Uro ali Wuro. Kraj zasledimo v listinah sicer večkrat, vendar se imenuje samo enkrat (1468) tudi kmetija Kuternik.

Kraj med Meršnikom (v Št. Vidu) in Vidmanom se je oni čas imenoval Masnik (ali Messnik, tudi Messnitz⁵⁾). Tukaj se imenujejo Jamnik (1436), Hancel (1468) in Malej (1478). — Tekom 16. in 17. stoletja se je potem rabilo za oba kraja Uro in Masnik eno ime: Mošajnik (Močivnik?).

Južno Vidmana pa do Male Kope se je raztezala Planina (»Alben«), — deloma se tudi še danes tako imenuje. Na tem teritoriju se pojavita — kot prvi pri Sv. Antonu — imeni kmetij Prohart (1436 Prawchard) in Osriednik (1436), precej kasneje (1478) tudi Kupnik in druge.

Nekoliko izmed na koncu odstavka o Sv. Primožu kot danes nedoločljive spoznanih imen pade

⁴⁾ Nadžup. in dek. Vuzenica str. 82.

⁵⁾ Bržčas odtod ime današnje kmetije Meršnik!

brez dvoma tudi na občino Sv. Anton; ugotavljati ali ugibati pa, katera so to, bi bilo docela brezplo-dno početje, ker je premalo opor.

5. Okolica Vuzenice.

Ker se v naslednjem poglavju, kjer bode v glav-nem govor o gradu in trgu samem, ne bodem razen pri važnejših dogodkih oziral na okolico, hočem še tu dodati nekoliko o njej.

Leta 1441 se imenuje kot fevd od celjskega grofa, torej k gradu spadajoče »in der Tretnitz an dem urfar«; bržkone bode to današnje Brodnikovo (Korpovo) posestvo. Dvajset let vslej čujemo o kmetiji Griben (»Giffen«) in isti čas je imel Fri-derik Gleinzer eno kmetijo »ze Zielczk am Stain«; ker pri Mariji na Kamnu druga kmetija ni mogoča, moremo z neko sigurnostjo Zielczk smatrati za staro ime današnjega Marofa.

O Neži, Asankovi hčerki smo že dvakrat sli-šali⁶⁾; imela je tudi v ali najbrž pri Vuzenici tri dom-ce, enega »in dem Pawmgarten«, v katerem je bi-vala sama, dva pa sta bila opuščena, namreč njena rojstna hiša Asankovo in pa domec, ki se mu je reklo v Paradižu. Z ozirom na to, da so vsi trije bili drug poleg drugega in da sta že dve poslopji bili neporabljivi, moremo sklepati, da ti niso bili v trgu,

⁶⁾ Ker je ta fevd precej važen, ga podajem v celoti v originalnem besedilu: »Agnes des Dankl tochter von Seldenhoffen hat zu lehen ainen hof in dem Pawmgarten, darauf sy selbst siczet, und zwem hof auch darbey gelegen, die sind öd, ain Asang, der ander in dem Paradis. Item ain öde huben ge-nant am Schroben, item ain huben genant der Wriesnig, item ain halbe hueben genant am Mawry, item ain sag auch da-selbs, item ain hofstat genant der Karbel, item ain hofstat, ge-nant der Kranass, item vier egker und ain stat bey dem markt gelegen, und Ir erb wern.«

Iz rokopisa »Cillier Lehensbuch«, LAG, sp. ar. Celje, Cod. 3779, fol. 74a.

(— tukaj bi hiše ne ostale kar tako podrtije ali pa vsaj neobljudene! —), temveč izven njega, pa vendar ne daleč od trga, morda kje pri Glažerju ali Stoparju.

Poleg cerkve se leta 1475 imenuje Cekingerjev domec; imel ga je Ulrik Ivniški v fevd od dež. kneza. In še en domec bi bilo omeniti, to je Kuhelnikovo; imenuje se okoli l. 1460 kot »Chochelhoff« in ga je imel v lasti domačin Wolfgang Schrampf, ki je posedoval tudi štiri kmetije na Planini (pri Sv. Antonu).

6. Sekožen in Sv. Vid.

Najstarejša naselbina v celem okraju, za katero nam je še dandanes ohranjeno prvotno ime, je Sekožen (vas Sv. Vid). Imenuje se prvič l. 1187; bila je do takrat last grofov Lebenau oziroma Trušnjanov in so jo ti prodali šentpavelskemu samostanu. 60 let kasneje jo je Kolon Trušenjski (Vuzeniški) za 80 mark zopet odkupil od rečenega samostana. — Prvič slišimo o stanovalcih iz Sekožni l. 1332; bil je to Herman, brat Haidenreicha iz Vuzenice. Brez dvoma gre današnje domače ime Herman še na ta čas nazaj in je to torej najstarejša po imenu, ki se je še do danes ohranilo, znana kmetija v celem okolišu.

Medtem ko nahajamo v 12. in 13. stoletju za Sekožen izključeno le slovenski izraz Cekazen, Zecacen in slično, se pojavi v 14. stoletju poleg tega tudi že ponemčen (ali začetkoma menda samo slabo prepisan in na ta način pismeno udomačen) izraz Zekarn, Zekkorn, Zekgern in slično; v 15. stoletju že izgine iz zapiskov izraz Sekožen popolnoma.

Zelo imenitnega in premožnega moža iz Sekožni nam imenujejo celjske fevdne knjige; bil je to Sigmund Zekarner (Žiga iz Sekožni). Dobil je l. 1436 od celjskega grofa Friderika v fevd poleg svojega dvorca v vasi Sekožni (»ze Czekharn im dorff«)

še mnogo kmetij pri Vuzenici, eno v Slivniku (blizu Vuzenice), tri pri Sv. Primožu (Zvirčevo, Mrakovo in Grisolcovo), dve v Ribnici, več kmetij pri Trbonjah, eno pri Puhenštajnu, eno pri Sv. Antonu, nekoliko tudi onstran Drave pri Vratih, pri Marenbergu, v Ribičju, Pernicah, Ojstrici in ob Velki. Ta Žiga je umrl koncem leta 1445 ali pa januarja 1446 in je zapustil dva sinova, Hansa in Žigo ter 2000 funtov penězov dolga pri Antonu Holnekerju. Za rečeni dolg pa so bile podeljene slednjemu, ki je bil polbrat (»steufbruder«) Žige, vse zgoraj imenovane posesti. O Holnekerjih zvemo tudi še na drugih mestih, da so imeli v naši okolici precej imetja. V istem času sta imela v Sekožni neke kmetije tudi Andrej Safner in Jurij Windischgrez. Slednji je kupil l. 1443 od bratov Martina in Jakoba Rawnacher poleg drugih kmetij v daljšem okolišu Vuzenice tudi v Sekožni dve kmetiji, na eni je bil Miha Kvasinc, na drugi pa Štefan (danes Šteflova kmetija). Okoli 1460 zvemo, da je bil v Sekožni poseben župan (= upravitelj podložnikov) po imenu Helbling.

Kraj na južnem robu ravnine, kjer se začne vzpenjati hribovje, nekako od Žmavca pa do Cieglarja (ali morda še dalje) se je oni čas zval Javšje (»in dem Erlach ob Zekharn«); od tod torej ime tamkajšnje kmetije Javšnik. Nekoliko višje nad tem je kmetija Jerbič, ki se istotako kakor Pogačevo in Zlabnikovo, ki je oboje vedno spadalo k gradu, imenuje že l. 1436. Kraj južno odtod je imel ime v L e s u (»im Holz«) in se tukaj imenujeta kmetiji Hergot in pa Kus. In še kmetija Bibovnik se omenja na tem grebenu, in sicer se je oni čas tam reklo »P h i g e l n i k a m K o g e l«.

Kraj severovzhodno od šentvidske cerkve, nekako od Kosa-Brodnika pa do Polnerjevega potoka se je zval že v 13. stoletju (l. 1260) Tišalec (»Tisseliz«); toda dolgo potem ne slišimo tega imena več in se nam kot tako pojavi zopet šele v urbarjih 16. in 17. stoletja.

7. Vuhred.

Na kratko sem omenil že na drugem mestu⁷⁾, da zasledimo ime Vuhred v listinah začetkom 15. stoletja. Čeravno ni ohranjena iz 14. stoletja nobena listina, ki bi nam prikazala prvotno ime vasi, je vseeno brez dvoma, da je beseda slovenskega izvora; vslej, v sredini 17. stol. čitamo v vuzeniških matrikah ime Ohred, Ohrad in temu sličen je pač moral biti tudi prvotni naziv. V 15. stol. (in tudi v 16.) so oblike imena te-le: Wuecher, Wucher, Wuchar in Wuechern.

Prvikrat čujemo o Vuhredu v listini od 9. junija 1407, glasom katere prepusti Seibot Schweighofer (iz Vuzenice) za svojo hčerko Margareto, ki je bila nuna v samostanu v Marenbergu, eno marko letnih dohodkov, in zastavi za osiguranje tega dohodka svoj mlin v Vuhredu (»zu Wuecher«), ki ga ta čas poseduje »Jellen der Khrautiz«; od tega mlina se ima namreč letno služiti eno marko dunajskega denarja. Pečatil je to listino z izstaviteljem Dankl Asank iz Vuzenice. — Že naslednje leto se imenuje Vuhred vas; v okolici Marenberga, pri Dravogradu v Ribnici in tukaj je namreč imel »Ulreich der Pucz« več kmetij in domcev od šentpavelskega samostana v fevd, v Vuhredu samem pa v vasi 5 kmetij (»ze Wuecher fünf hueben in dem darff«). Te iste fevde je dobil okoli 1440 Henrik Luxperger, za njim pa brata Regenbert in Stainwalt »von Flednitz«.

Prihodnjo vest o Vuhredu nahajamo v celjskih fevdnih knjigah leta 1436; tu je imel Hans Seibat en mlin, Žiga Wakkerzil štiri in pol kmetije in Gašper Presinger eno kmetijo, na kateri je takrat sedel Oton.

Okoli Božiča 1443 sta prodala brata Martin in Jakob Rawnacher Juriju Windischgrezu več kmetij v okolišu vuzeniškega vlastinstva, med temi tudi

⁷⁾ Nadžup. in dek. Vuzenica str. 84.

dve v Sekožni in dve v Vuhredu, in sicer se ti dve izrecno imenujeta »auf der ain der Quintan, auf der ander der Behaim«. Vse to so bili fevdi od celjskih grofov ter je to prodajo (in še druge fevde) potrdil celjski grof Friderik dne 5. januarja 1445.

Leta 1451 zvemo, da je imel v Vuhredu en domec, torej hišo brez večjega pripadajočega zemljišča Hans Schweighofer; prodal je tega (in pa eno kmetijo pri Sv. Danijelu, oboje celjska fevda) Erhartu Eybeswalderju.

Okoli l. 1460 je cesar Friderik potrdil bivše celjske fevde, in pri tej priliki tudi Erhartu Eybeswalderju gornja fevda in še več drugih (tudi v Orlici), nadalje Frideriku Gleinzerju mnogo fevdov okoli Vuzenice in Marenberga, v Vuhredu pa Pehanovo in Kvintanovo kmetijo, in še Vidu Hengspacherju (okoli Vuzenice in Marenberga mnogo kmetij ter) v Vuhredu štiri in pol kmetije (neimenovane) in pa eno (Novakovo), ki jo točno označi »ain huben genant Nuaco gelegen zu Wucher mitten im dorff gen Mernberg über in der herschaft zu Seldenhofen«. Taiste fevde in prav tako posebej imenovano to kmetijo je cesar na novo potrdil imenovanemu Vidu H. leta 1478 (15. jan.), prav tako Erhart Eybeswalderjeve fevde l. 1468 Pavlu Eybeswalderju in taiste deset let kasneje (1478, 29. jan.) Ulriku Eybeswalderju.

Slednjič še zvemo iz fevdne listine od 27. maja 1478, da je dobil Hartman Holneker mnogo deželno-knežjih fevdov (pri Vuzenici, v Sekožni, v Ribnici itd.) in med temi tudi »ain huben am Wucher, die der Bernhardt innhat« (Pernatovo torej).

To je približno vse, kar nam je znanega o Vuhredu iz 15. stoletja.

8. Orlica.

Istočasno kakor o Dravčah slišimo tudi prvič o Orlici. Ljudje sicer tudi danes še izgovarjajo Arlica, toda ta **a** je posebnost pohorskega dialekta,

(pravzaprav je le visoki o), kakor se tudi tukaj splošno pravi ače (in ne oče), kavoč (nam. kovač), ka-za (nam. koza), hat(e)la (nam. hotela) itd. — Besedne oblike, ki jih srečavamo v 15. in 16. stoletju, so: Orlicz, Orlitsch, Orlas in Arlitzen, kasneje (v 17. stol.) tudi Horblitz.

Leta 1436 zvemo, da so imeli tukaj fevde od celjskih grofov in sicer Friderik Safner eno kmetijo, na kateri je sedel Simon Pušnik, ki je imel tudi še poleg te eno pušo, in eno, na kateri je sedel Brak (danes Vrek); tudi ta je imel še eno kmetijo zraven, — vsega je torej imel F. Safner štiri kmetije, — nadalje Bernhart Sachs štiri kmetije in še Andrej Safner dve, o katerih dole več. — Friderik Safner je prodal svoje kmetije kasneje Erhartu Eibeswalderju, ker zvemo okoli 1460, da je cesar Friderik potrdil temu več dež. knežjih fevdov v daljšem vuzeniškem okolišu, med temi tudi gornje štiri v Orlici; leta 1468 je imel iste štiri kmetije Pavel Eibeswalder, deset let pozneje (1478, 29. jan.) pa Ulrik Eibeswalder, vuzeniški graščak.

Andrej Safner je imel (1436) dve kmetiji, od katerih je bila ena »am Leutolds«, druga pa »im Draga-dal«; ti dve krajevni imeni sta danes že pozabljeni, bi jih tudi sicer ne mogli določiti, da ni v fevdni listini od 29. jan. 1478 (Ulrik Eibeswalder) točneje povedano »an der Arliczen genant am Leutolds, da der Kayser aufsiczt«, (danes torej Kajžerjevo na Cigajnar-koglu). — Tukaj blizu sta bila tudi kraja (ali kmetiji?) »am Posonik« in pa »am Gram«. Dragatal se je zval kraj, kjer je sedaj Hušmanovo, ker nam ista listina pravi »am hueben im Drangental genant des Hubschmans hueben«.

Mogoče je tudi, da je stala cerkvena sv. Janeza (v Janževskem vrhu) že koncem 14. stoletja. Listina od 22. jan. 1395 namreč pravi »an dem Merzthall bei st. Johann«, in jarek, na kojega početku stoji cerkvena, se še danes imenuje Mrzli graben.

9. Ribnica na Poh.

Ribnico, naš pohorski raj, kakor jo imenujejo planinci, srečamo v srednjeveških listinah prvič leta 1266⁶⁾. Oblike imena so do konca 15. stoletja naslednje: Reyvinich (1266), Reyfnik (1286), Reiffinge (1326, 1328, 1351), Reifflinge (1329), Reiffnik (1356), Reyfnich (1374), Reyfnikch (1436, 1460), Reffnig (1478).

Ona listina od 18. maja 1266, izdana v Dravogradu, v kateri prvič čitamo ime Ribnice, pravi, da sta Herbord Dravograjski in njegova žena Gertruda prodala Sifridu Marenberškemu in Rikardi, njegovi ženi, dohodke 8 mark od posestev, ležečih »in Reyvinich« z vsemi pritiklinami: travniki, pašniki, njivami, gozdovi in vodami za 40 mark srebra. Pogoji te prodaje pa je, da te dohodke Sifrid ne sme pridržati, temveč jih mora darovati v last samostanu dominikank v Marenbergu. To sta Sifrid in Rikarda še istega dne tudi izvršila.

Druga oseba, o kateri vemo, da je imela posestva okoli Ribnice, je bila Elizabeta iz Roža (na Koroškem). Ta je prodala 1286 (31. maja) otrokom svojega strica Kolona Vuzeniškega, namreč Kolonu, Henriku in njunim sestrám dohodke eno marko in 20 fenigov za osem mark srebra, in so bili ti dohodki »in dem Reyfnik« in pa okoli Vuzenice. Med pričami tega akta so bili poleg Ulrika Žovneškega tudi vuzen. župnik Ditmar ter Eberolf in njegov brat Pertold iz Vuzenice.

V letih 1326, 1329 in 1332 čujemo, da sta imela v Ribnici in pa pri Sv. Petru (kraj Mute) neke dohodke Zofija in njen sin Konrad iz Lipnice; prodala sta del teh, in sicer 3 marke dohodkov samostanu v Marenbergu za 20 mark srebra (1326), istotako 3 marke dohodkov, — ali iste ali druge, se ne da določiti, — nunama Dimuti in Katarini iz Puhenštajna (1329), Konrad sam pa zopet 3 marke dohodkov sa-

⁶⁾ in ne, kakor je mislil Zahn, že l. 1226! (ozir. 1224).

mostanu v Marenbergu (1332). — Tudi Viljem Viltuški je prodal 1351 (1. novembra) istemu samostanu svojo last v Ribnici, 2 kmetiji in eno planino (»swaig«) za 20 mark srebra; na eni kmetiji je sedel »Kutsche der Schwaiger«, na drugi pa »Jans, Ulreichs brueder«. Obe kmetiji sta donášali štiri marke dohodkov.

Zanimiva in važna za Ribnico je listina od 26. februarja 1356, glasom katere poveri oglejski patrijarh Nikolaj preiskavo proti ribniškemu vikarju(?) koroškemu arhidijakonu Pilgrimu in šmartinskemu župniku Markvardu. Vuzeniški župnik Peter se je namreč pritožil v Oglej, da si je prilastil ribniški vikarijat neki nedorasel mladenič po imenu Joannes Poldionii in ga že več let kot laik upravlja. Patrijarh je odredil, da imata komisarja zadevo preiskati, in ako pritožba vuzen. župnika odgovarja resnici, da odstraniti Poldionija in izrečeta nad krivci cerkveno izobčenje. — V Ribnici je torej ta čas že bil vikarijat, »cuius collatio et provisio ad eundem (vuzen.) plebanum dinoscitur pertinere« — in nam ta listina jasno prikazuje razdrapane cerkvene razmere v tem razdobju.

Največ posesti pa so imeli okrog Ribnice gospodje Vuzeniški. O teh v srednjeveških listinah do izumrtja gospodov Vuzeniških sicer ne slišimo nič, — kar pa je povsem naravno, ker so jih upravljali domači upravniki direktno za graščaka, kmetije nam pa navajajo poznejši urbarji. Pač pa zvedemo, da se je Kolon (IV.) leta 1319 (10. avg.) na listinska dokazila opata Nikole iz Št. Pavla odrekel nekim posestim, ki leže tostran Drave, onstran Velke in pa v Ribnici, in sicer so to kmetije, domci in desetine od izvirka Velke na Planini pa do izliva v Dravo. Te fevde, katere so Kolonovi predniki brez pravice posedovali, prepusti isti šentpavelskemu samostanu in dobi zato odpravnine 80 mark srebra, povrh mu še podeli opat za dobo njegovega življenja (Kolona IV.) te fevde, ne pa tudi njegovemu sinu Kolonu. Kljub temu pa zvedemo 40 let kasneje

(1359, 20. okt.), da je Kolon V. volil Viljemu iz Glinika, svojemu nečaku, razen gradu in trga Vuze-nice tudi vse, kar k temu spada, namreč vse posesti v Ribnici, v Kranjah, Cirknici in Podgracu (to troje je v Slov. Goricah), dalje v Radvanju in v Altenhofenu (ob Muri). Prvo dvojico (posesti v Ribnici in Kranjah) so bili šentpavelski fevdi, zaradi katerih se je pozneje (1363) opat Konrad sporazumel s Kolonom V., da jih sme pridržati, dokler živi; isto se pa tudi leta 1344 že izrecno kot tako označuje (nam. kot šentpav. fevdi).

Te šentpav. fevde v Ribnici je dobil po smrti Kolona V. Hans Liechtenstein-Nikolsburg v dosmrtni užitek (1374, 13. julija), moral pa se je z reverzom (z dne 22. jul. 1374) zavezati, da bode tukajšnje podložnike pustil na sedanjih posestvih in pri sedanjih pravicah ter da bode vsako škodo, ki bi morda nastala zaradi kakih prepirov v zadevi te podelitve, poravnal iz svojega. In vendar zvemo že dve leti kasneje, da je opat Konrad naprosil Hertnida Vivšniškega za razsodnika v sporu z Ulrikom Stubenberškim, ki si je prilaščeval neke pravice do onih posesti okoli Ribnice in do desetih na Remšniku. Intervencija Hertnida je bila brezuspešna, ker je bil Stubenberžan preoblasten. Kako je spor potem končal, ni znano, pač pa potrjujeta zopet dve leti pozneje (25. jan. 1378) vojvodi Albreht in Leopold, da je Hans Liechtenstein - Nikolsburg nazaj prodal šentpav. opatu one posesti okoli Ribnice in ob Velki ter desetine na Remšniku. Vse to je, kakor pravi poročilo iz leta 1384, donášalo letno 60 liber dohodkov in je to opat Konrad podaril sobratom v konventu, da se vsoto po sobotah v določenih delih razdeli med nje. Vendar tudi pri tem ni dolgo ostalo. Ker je bila Ribnica precej oddaljena od Št. Pavla, je isti opat 23. aprila 1387 zamenjal ta posestva proti mitnici v Velikovcu, ki je bila tudi njegova last, tako torej, da so dobili užitek od mitnice, ki je bila samostanu bližje, sobratje v konventu, opat pa je pridržal posest v Ribnici. — Slednjič zvemo o teh šent-

pav. posestih 13. avgusta 1488; prošta iz Dobrle vasi in iz Grebinia namreč poravnata tega dne spor med šentpav. opatom in njegovim konventom, in se med pogoji, da se opat Ivan odreče svoji časti, navaja tudi, da bode Ivan imel svoj domicil v dvorcu v Št. Lovrencu in da bode tam v trgu popoln gospodar (tudi glede tamk. dohodkov) ter se mu prepusti tudi ves fevd pri Ribnici.

Leta 1400 je prodal Ulrik Schrampf iz Marenberga (ali Vuzenice) celjskemu grofu Hermanu pet kmetij v Ribnici, in sicer eno, na koji sedi Janez Mori, poleg te Viašnerjevo kmetijo, potem Moroldovo, dalje Vundrovo in pa »an Lewtolds hueb«, vse to za 80 funtov dunajskih penězov. — Eno kmetijo, ki je bila fevd od šentpav. samostana, je imel l. 1408 »Ulreich der Pucz«; isto je dobil l. 1440 Henrik Luxperger, za njim pa sta jo imela brata Regenbert in Stainwalt »von Flednitz«.

Od celjskih fevdov so imeli pri Ribnici leta 1436: Žiga Wakkerzil eno kmetijo (v Vuhredu 4½), Žiga iz Sekožni dve kmetiji, eni se je reklo »Schaisspernhart«, drugi pa »an der Haiden«, in pa Baltazar Rottenperger eno kmetijo. Že januarja 1446 je potrdil celjski grof Friderik oni dve kmetiji (»Schaisspernhart« in pa »an der Haiden«) Antonu Holnekerju, in istemu tudi l. 1460 po izumrtju celjskih grofov cesar Friderik. Po smrti Antona je dobil te fevde sin Hartman Holneker, ter je to posest potrdil tudi cesar Friderik z listino od 27. maja 1478. Leta 1460 zvemo tudi, da je imel (med mnogim drugim v vuzen. vlastelinstvu) eno kmetijo v Ribnici v fevd od dež. kneza Vid Hengspacher; potrjen mu je bil ta fevd leta 1478.

Tudi bratje Ivniški so imeli tod okoli precej posesti oziroma deželno-knežjih fevdov, tako 1468 Pavel Eybeswalder neke desetine v Ribnici, »die der supan in Reiffnikg innhat«, in 1478 Ulrik (Eybeswalder) neke desetine, »die der Wrenk innhat«; (morda so to bile iste, katere je imel prejšnji).

S tem bi končal opis našega okoliša, kolikor nam povejo o njem zanesljivi srednjeveški viri. — Zaključek, ki ga lahko napravimo iz gore povedanega, je sledeči: vsi kraji in občine, ki nosijo danes ime po kaki cerkvi, kakor Sv. Danijel, Št. Janž, Sv. Primož, Sv. Anton, Sv. Vid so imeli do ustanovitve teh cerkva druga, danes skoro vseskozi pozabljena imena. Je pač v tem bilo že takrat tako kakor je dandanes: poimenovanje po markantnih točkah v terenu, — in to so cerkve brez vsakega dvoma, — in pri tem so se pozabila stara imena.

Kmetije pa so ohranile po večini še do danes nekdanje nazive, in tudi za to sta dva glavna vzroka povsem jasna: kmetije so bile arondirane, zato kosovnih imen ni bilo treba, na kmetijah pa je sedela vedno ena in ista rodbina, (— saj se podložnik ni smel takrat nikamor seliti, bil je osebno in z vsem imetjem last gosposke), — in tako se je ime prijelo hiše in zemlje. Seveda se je tudi eno ali drugo ime spremenilo, pri tem so pač vplivali drugi važni momenti, (neestetsko ime, važni zunanji dogodki itd.), pozabila so se pa le imena kmetij, ki so jih že zgodaj opustili zaradi nerodovitnosti ali pa elementarnih nezgod. Kajti imena kmetij, ki jih zasledimo v poznejših urbarjih, (1553, 1570, 1585, 1662), so z malimi izjemami vse današnja imena.

S tem se povrnemo zopet k zgodovini Vuzenice.

E. Grad in trg.

Po smrti grofa Ulrika se je oglasila za dedščino Celjanov cela kopica dedičev; prvi in glavni reflektant je bil cesar Friderik, sklicujoč se na pogodbo iz l. 1443, potem Katarina, Ulrikova vdova, dalje ogrski kralj Ladislav Posmrtnik ter še goriški grof Ivan, grof Ivan Montfort-Pfanberški, vojvoda Vladislav Tešinski, vojvoda Viljem Saško-Devinski, knezi Modruško-Frankopanski in še več drugih, ki so na temelju posebnih pogodb stavili le manjše zahteve, med temi tudi, kakor smo že čuli Volfgang in Rainpreht Walsejca (na podlagi pogodbe iz l. 1451.). Kako se je cesar pobotal s slednjima, ni znano, sigurno pa je, da je sam obdržal vuzeniško vlastelinstvo z Muto.

a) Grajski upravniki in zajmniki.

Listina z dne 19. aprila 1457, izstavljena v Celju nam pove, da je cesar Friderik dal Frideriku Verlu v oskrbo vuzeniški grad (s pritiklinami, gozdovi, ribolovi, roboto itd.) ter en sod vina in še 100 funtov fenigov dohodkov iz vuzeniškega urada za grajsko varstvo. Kakor pravi listina, je Verl vse to dobil za zvesto službovanje pri grofu Ulriku.

Istega leta, osem dni pozneje (1457, 27. aprila) je bila tudi v Celju izstavljena listina za Volkfanga Schrampha, iz katere zvemo, da se je zadeva zapuščine Celjanov obravnavala v Gradcu in se je cesarju prisodilo »desselben von Cili herschaft, gslösser, leut und gueter inzenemen«. Na podlagi tega pravoreka je izročil Volfgang Schrampf cesarju vuzeniški grad in sprejel zato od cesarja v upravo

deželsko sodišče in urad v Vuzenici; za zvesto službovanje grofu Ulriku pa se mu nakaže 200 cekinov, 10 se jih izplača takoj, ostalih 190 pa naj si odračuna pri dohodkih sodnije in urada.

Iz te listine torej zvemo, da je bil že prej (za časa grofa Ulrika) grajski upravnik Wolfgang Schrampf, — toda kako dolgo, o tem listine molčijo. O Schrampfih sodimo (z ozirom na obilico fevdov pri Marenbergu), da so bili rodom Marenberžani, vslej pa so se naselili v Vuzenici. Wolfgang je dobil od cesarja (okoli 1460) v fevd precej kmetij v okolici Vuzenice, tako Kupšicerjevo kmetijo pri Puhenštajnu in Zlabnikovo nad gradom, potem Kuhelnikov dvorec (»Chohelhof«) in kmetije: Osriednikovo, Prohartovo, Masnikovo, Haidovo, Jamnikovo, Hergotovo in eno hišo v trgu Vuzenici ter še Raunšakovo posestvo, — vse to je bil kupil že preje od Wolfganga Leisserja. Še l. 1468 slišimo o Wolfgangu Schrampfu; dne 11. feb. t. l. je cesar dovolil, da je Wolfgang prepustil svoji ženi Doroteji dvorec in kmetijo nad cerkvijo v Vuzenici (bržda Haftlerjevo ali Štaljaklovo). — Znan nam je dalje Andrej Schrampf, kateremu je cesar Maksimiljan podelil tudi v fevd Zlabnikovo kmetijo (16. junija 1496); in še l. 1501 slišimo o Schrampfu, in sicer zvemo, da je napravil Andrej ustanovo pri kapitlju v Dobrli vasi⁹⁾. Takratni prošt Valentin Fabri je bil namreč obenem tudi vuzeniški župnik, — edino tako nam je tudi to ustanovo razumeti. Prepustil je kapitlju dohodke 24 funtov fenigov, da se bere zanj, za njegovo ženo Afro in brata Hansa, ki je bil upravitelj na falški graščini, letno ena zadušnica na večne čase. — Za tem ne slišimo o Schrampfih nič več.

Že 15. septembra 1458 je postal grajski oskrbnik Gebhard Peuscher. Listina, s katero mu je cesar Friderik podelil oskrbništvo vuzen. gradu na tri leta, (kar se je bržčas kasneje podaljšalo še za nadaljnji dve leti), pravi, da ima dobiti Peuscher za grajsko

⁹⁾ B. Schroll: Urk. Reg. Eberndorf, N. CXII.

varstvo iz vuzeniškega urada letno sto funtov fenigov in k temu še $24\frac{1}{2}$ meric pšenice, $14\frac{1}{2}$ meric rži, $19\frac{1}{2}$ meric ovsa in en sod vina. Za zvesto službo pa, ki jo je vršila Gebhardova žena Valburga pri cesarici Leonori, (— bila je torej bržčas kaka dvorna dama, kar je bilo oni čas precej istovetno s služabnico), je imel dobivati vsako leto iz rečenega urada še posebe en sod vina.

Za Peuscherjem je podelil cesar vuzeniško vlastelinstvo z uradom in vsemi pritiklinami in dohodki v upravo Ulriku Ivniškemu (Eybeswalderju) proti temu, da je moral Ulrik odrajtati iz dohodkov cesarju vsako leto 550 funtov fenigov, — torej za one čase prav znatno vsoto. Ulrik je bil opravnik vuzeniške graščine od 1463 do 1480. Deloma v tej dobi, deloma pa tudi že prej in nekaj še vslej so si pridobili gospodje Ivniški v Vuzenici in širši okolici precej posestev. Tako nam je znano, da je kupil Erhart Ivniški l. 1444 (26. VIII.) od Krištofa Samnerja dve kmetiji v Orlici, eno nad vuzen. gradom (bržčas Pogachevo ali pa Zlabnikovo), eno v Dravčah in en dvorec v Ribičju; isti tudi l. 1451 (8. V.) od Vuzeničana Hansa Schweighoferja eno kmetijo pod Sv. Danijelom in en dvorec v Vuhredu ter še l. 1462 (12. X.) od Neže Tunfelder Janahovo kmetijo pod cerkvijo sv. Danijela. — Urik Ivniški je januarja 1480 menjal s Hartmanom Holnekerjem neke posesti tako, da je dobil dvorec imenovan »Zechnerhof« (ali pa »Zekingerhof«) pri župni cerkvi v Vuzenici, potem dve njivi pod Marijo na Kamnu in eno poleg župne cerkve, Holneker pa Galunovo kmetijo v Trbonjah. — Iz inventarja, ki je bil sestavljen januarja 1516 ob priliki delitve celokupne posesti gospodov Ivniških na dediče Hansa, Krištofa, Ožbolda in Vida, (pri kateri delitvi je dobil ivniški in vuzeniški del slednje imenovani), zvemo še o naslednjih posestih Ivničanov v našem okolišu¹⁰⁾: za Erharta Ivniškega se je pridobilo Brieznikovo kmetijo v Št.

¹⁰⁾ Beiträge XXIX.

Janžu, neko hišo in zemljišče v trgu Vuzenici, še neke druge posesti v Vuzenici in Ribičju, dalje neko kmetijo in dvorec pri Vuzenici ter še druge posesti v okolišu. Za Pavla Ivniškega so pridobili zopet nekaj posesti pri Vuzenici, Ulrik Ivniški pa je kupil od **Jorga Freitla, tržkega sodnika v Vuzenici**, njive pri Mariji na Kamnu ter še istotam njive od Jakoba Lainko. — Cesarju Maksimiljanu je posodil Žiga Ivniški 6000 goldinarjev in si zasigural posojilo na vuzeniškem gradu. — O njem bomo slišali dole več.

Iz celjskih fevdnih knjig in sicer iz zapiskov, ki jih je dal sestaviti cesar Friderik po smrti zadnjega grofa Celjskega¹¹⁾ (okoli 1460), zvedemo še o Erhartu Ivniškemu, da je imel te-le kmetije: Kuplenovo (v Smrekovcu), Meršakovo in Hanavrovo (v Poniklah), Ižekovo (na Pohorju), Prugejevo (Golobovo), Grizoltovo in Tepejevo (na Višnji gori), v Ribičju dva domca, v Orlici Pušnikovo in Vrekovo, neko pušo nad vuzen. gradom (menda Pogačevo) in domec v Sekožni, kmetijo pod Radljem, v Vuhredu en domec in v Dravčah eno kmetijo. Pavel Ivniški je imel en domec v Trbonjah, Kuesovo kmetijo (pod Čučejem) in Plasovo (v Št. Primožu). Glasom notranje-avstrijskih fevdnih knjig (tom. I./fol 8) je slednje podedoval po smrti svojega očeta l. 1473 Ulrik Ivniški, dobil pa je leta 1478 še naprej v fevd tudi kmetije, katere je njegov oče kupil od Žige Spangstainerja, namreč prej imenovane: Brieznikovo, Kuplenovo, Meršakovo, Hanavrovo, Ižekovo, Pogačevo (je bila nekda v Požarjevem), Prugejevo (Golobovo), Perušovo, Tepejevo, dva domca v Ribičju, v Orlici Pušnikovo in Vrekovo, pušo nad vuzen. gradom, dvorec v Sekožni, eno kmetijo v Vuhredu in eno v Dravčah, razen teh pa še: Kaižerjevo in Posonikovo v Orlici, Kuternikovo pri Sv. Antonu, Hušmanovo, Bibovsko, Malejevo, Hribernikovo in še par drugih, danes ne več določljivih.

¹¹⁾ Gruden: Cerkvene razmere v XV. stol. 145.

Za Ulrikom Ivniškim (bržčas po njegovi smrti) je dobil vuzeniško vlastelinstvo z listino z dne 7. sept. 1480 v upravo pod istimi pogoji, kakor prej imenovani, Lenart Presinger. Ako prej ne, tako so gotovo pod upravo tega graščaka naložili graščinske urbarje, v katerih je bil popisane vsake podložnik, kaj je moral dati, celotna robota in druge služnosti, tudi lovske in ribiške pravice itd. Listina namreč izrecno pravi »mitsamdt den nuezen und renten, auch dem Zeug, **urbar-registern** und allem andern«. Razen tega pa pravi tudi neko mesto v urbarju l. 1553, da je bil ta sestavljen na podlagi onega iz 15. stoletja. Žalibog se je baš ta urbar ali izgubil ali pa vsaj doslej še ni dostopen.

Bržčas za časa Presingerjevega gospodovanja je tudi bilo, ko je 1484 (2. marca) dobil Henrik Tillinger od cesarja v zakup pobiranje vinske naklade (taca) tostran Drave, in sicer za vino, ki se uvozi v Bistrici, (katero, ni rečeno), Slovenjgradec, Šalek, Šoštanj in Velenje, in sicer vino, ki se ga vozi iz Razvanja, Peker in Limbuša **skozi Vuzenico**. Dobil je z isto listino v zakup tudi mitnico in skladišče v Slovenjgradu, zanima nas pa seveda mnogo bolj prvo, kar nam zelo osvetljuje važnost Vuzenice v onem času. Brez dvoma je tudi imel Tillinger (ali pa njegov namestnik) svoj sedež v trgu Vuzenici, ki si je potem danes ne več znanih listin vedel zasu- gurati ta privilegij, — (kakor bomo kmalu še slišali), — da se morajo ta izborna vina voziti skozi Vuzenico, čeprav gre prometna cesta onstran Drave.

Ravno isto nam potrjuje tudi listina od 14. avg. 1489, iz katere zvemo, da je bil ta čas cesarski opravnik v Vuzenici Benedikt Satel, oni znani Satel, mariborski mestni sodnik, ki je leta 1480/81 vodil obrambo mesta proti četam kralja Matjaža. Cesar namreč zapove temu in drugim pobiralcem vinske naklade (— ta je torej imel tudi vinski tac v zakup —), da je šentpavelski samostan za 20 sodov vina oproščen vsakega taca.

Leto dni nato je cesar podelil Frideriku Lambergerju pravico, pobirati osemdeseti goldinar od vsake robe, ki se kupi ali proda v Ljubljani, Celju in Vuzenici. Značilno je, da poleg Ljubljane in Celja ravno tudi Vuzenica! To dejstvo nam posredno zopet predločuje Vuzenico kot važen trgovski center.

In baš iz tega časa nam je znana tudi ena epizoda (izmed mnogih, ki so bile takrat takorekoč na dnevnem redu): oglejski generalni vikar škof Peter Carli je po nalogu patrijarha vizitiral naše župnije; v Vuzenico je prišel 20. maja 1494. Tukaj se mu je pritožil Vid, prior avguštinskega samostana na Muti, da je vitez Hieronim Geschur, viceprefekt Krištofa (ali najbrž bi se moralo glasiti Friderika?) Lambergarja oropal brata Avgušтина, redovnika avguštince na Muti, ko je pobiral miloščino po Vuzenici; vzel mu je konja, en goldinar, vrečo in vse, kar je bilo v njej. Vizitator zapove nato Hieronimu, ki je bržčas bival v Vuzenici, da pod kaznijo izobčenja vrne v treh dneh odvzete stvari in ne brani avguštincem pobirati miloščino, ker so mendikanti (menihiberači¹²⁾). Dalje pa o stvari ne zvemo nič več, menda se je zadeva v gornjem smislu uredila.

Zelo važna za trg Vuzenico je listina cesarja Friderika z dne 2. maja 1492, s katero cesar potrdi vse trške privilegije. Ti privilegiji so: 1. nihče ne sme peljati vino iz Peker in Limbuša mimo Vuzenice razen z dovoljenjem trškega sodnika v Vuzenici; izvzeti so le tržani v Kapli (na Kor.); 2. v Vuzenici se smejo prodajati vina le za en funt penezov (pri sodu) višje nego v Mariboru; 3. v okolišu vuzeniške deželne sodnije ne sme nihče (tuji) imeti gostilne ali trgovati z žitom, živino ali drugim blagom; kdor hoče svojo robo prodati, jo mora pripeljati na vuzeniški tedenski sejm in plačati za to predpisano mitnino; 4. na praznik sv. Urha je žegnanje pri Mariji na Kamnu in sejm. Ta dan ni treba plačati mit-

¹²⁾ Gruden: Cerkvene razmišljane v XV. stol. 145.

nine, pač pa mora dati vsakdo za varstvo, ker skrbi trški sodnik s svojimi hlapci za red in mir, neko dačo »leytgeb« po dva feniga. Listina nam tudi pove, da so tržani prvotno listino, s katero so se jim podelili ti privilegiji, vsled zadnjih vojnih dogodkov, v katerih so Vuzeničani utrpeli precej škode, izgubili ter se jim zato te pravice obnavljajo. Kateri so bili ti »vojni dogodki«, sicer ni rečeno, mislimo pa, da je to bil turški vpad leta 1476. V knjigi »Hieronymus Marchstaller« (spisal p. B. Schroll) čitamo na strani 5-6, da so Turki prišli leta 1476 v labodsko dolino, sežgali Št. Pavel in opustošili vso okolico, nato pa so se vračali ob Dravi navzdol proti Mariboru »alles umher verwüstend«. Če so res tako divjali in pustošili, potem se nedvomno tudi niso izognili Vuzenice, temveč so tukaj ravno tako pograbili, kar se je dalo in potem sežgali, kar niso mogli odnesti. Graščak se jih je seveda ob grajskem zidu ubranil, aktivno pa radi premalo čet ni mogel poseči vmes. Moglo bi seveda biti tudi 1480/81, ko so Madžari oblegali Maribor; toda o teh nam ni znano, da bi bili »obiskali« gornjo dravsko dolino. — Iz listine posnemamo dalje, da je bil takrat grajski upravitelj še Benedikt Salt ter mu cesar naroči, da mora varovati Vuzeničane pri podeljenih jim pravicah.

Leta 1494 (6. junija) so ponudili bratje Volfgang, Andrej in Viljem pl. Graben cesarju Maksimiljanu v prodajo neki gozd »Galamik« in dva ribnika zraven. Kupnina, ki bi se od cenilcev določila, naj bi se zasigurala na vuzeniškem gradu ter bi naj cesar povrh še dal za vsakih 20 fl cenilne vrednosti eno kintijo (menda v fevd); razen tega naj bi se Volfgangu zasiguralo, da bode dobil vuzen. vlastelinstvo (za ne določen znesek) v najem.

Menda je do te kupčije prišlo, toda po smrti Benedikta Satla (začetkom leta 1497) je cesar Maks ponudil z ozirom na starejše obveznosti grajsko opraviništvo najprej Greisenegerju; ta pa ga je odklonil, istotako bržkone tudi drugi kandidat Krištof Weis-

priach, kateremu je bila Vuzenica nato ponujena. Z listino z dne 1. maja 1497 je potem dobil Krištof Stainacher vuzen. graščino v oskrbo, ter se je istemu še dne 8. jan. 1498 podaljšalo oskrbnništvo do Jurjevega (24. aprila)*).

Z listino, izdano istega dne (8. jan. 1498), pa je cesar že podelil naš grad Volfgangu v. Graben, (torej veljavno od Jurjevega naprej), in sicer tako, da dobi isti običajni prispevek za grajsko varstvo, glede dohodkov in izdatkov pa se letno poračuna pri zakladnici v Inomostu. Kakor vsak drugi graščinski opravnik, se je moral tudi ta zavezati, da bode grad cesarju v slučaju potrebe na razpolago, da ne bode sam brez cesarjevega dovoljenja začel nikakega boja s komurkoli, da ne bode od podložnikov, ki spadajo k temu vlastelinstvu, zahteval čez običajne davke, služnosti itd. »wider altes herkomen« in da bode povsod in vedno varoval cesarjev interes.

Imel je, kakor nam kaže listina iz l. 1507, vuzeniško graščino skupaj z bratom Viljemom. Iz omenjene listine, izdane dne 8. dec. (1507), zvemo, da ju je pozval cesar Maksimiljan, da izročita vlastelinstvi Vuzenico in Neuberg (na Zg. Štaj.) Juriju Schöferl ter dobita od Engelbrehta von der Haide 1000 fl (bržda kot odškodnino). Predaja naj bi se vršila v 3 ali 4 tednih, pa se je menda zavlekla do pozne jeseni leta 1509, ker nam listina od 25. oktobra tega leta točno pove, da je Žiga Ivniški posodil cesarju 6000 fl za nakup graščine Weinburg in da mu je zato dal cesar v **zastavo** »gesloss und phleg Seldenhoven mitsambt dem urbarambt, darzue gehörig, auch sunst allen andern seinen renten, zün- sen, diensten, nuzen, gülden, fählen, wändln, buesn, zehenten, perkrechten, herrlichkeiten, obrigkeiten und gerechtigkeiten, nichts davon ausgenommen, wie dann soliches bishero Wolfgang von Graben von S. M. innen gehabt hat«; cesar si je pridržal le regalije, torej izrecne pravice vladarja, namreč po-

*) Beiträge XV., 8, 25.

deljevanje fevdov, direktne davke, pravico do zakladov in rudokopov ter vse lovske pravice. — Žiga Ivniški je leta 1515 umrl ter se je po njegovi smrti posest razdelila na dediče; tudi listina od 6. okt. 1515, glasom katere cesar izpričuje, da mu je bil Žiga (Ivniški) (prej) na novo posodil 1000 fl, nam pove, da je bil takrat Žiga že mrtev in da se zasigura posojilo dedičem Hansu Ivniškemu (kot najstarejšemu) in njegovim bratom in sestram na vuzen. gradu. Povedali smo že, da je potem (1516) dobil Vuzenico in Ivnik najmlajši Vid Ivniški.

Bržčas še pred smrtjo Žige pa je bilo, ko so valovi kmečkega punta (l. 1515) občutno butnili tudi ob Vuzenico. Upor se je začel na Kranjskem, vzrok pa mu je bilo kruto ravnanje graščakov s podložniki. Juri pl. Turn in njegov oskrbnik Stersen sta po Kočevju nastopala tako nasilno, da so kmetje segli po samopomoči, napadli graščaka Turna na njegovem gradu in njega in oskrbnika ubili; bilo je to prve dni februarja 1515. Vzgled je bil dan in so se kmalu kmetje po vsej Kranjski dvignili proti svojim tlačiteljem, ki so zahtevali in iztirjevali krivične davke, katerih prej ni bilo, katere pa tudi cesarju niso odrajtali. Geslo upornikov je bilo: »za staro pravdo«. — Iz Kranjske se je vstaja hitro razširila na Štajersko in Koroško, tako da je stvar postala za vlado res opasna. Ker so pogajanja med vlado in uporniki bila brezuspešna, so se deželni stanovi, kojih interes je bil najbolj prizadet, v sili obrnili na Jurija Herbersteina in ga imenovali za hetmana z nalogo, da uduši upor. — Brž je ta razpodil puntarje pri Gleisdorfu in jim vzel potem Viltuž (ob Dravi). Tam je zvedel, da je v Vuzenici zbrano večje krdelo upornikov. Takoj se je obrnil sem, si s premočjo izsilil prehod čez Dravo, nato je tukaj maja 1515 potolkel in razpodil zbrane kmečke čete; potem se je obrnil proti Celju in Brežicam in tudi tam razbil puntarje. Upor je končal s popolno zmago Herbersteinovo oziroma dež. stanov, kmetom pa se je potem godilo le še slabše.

Da-li so bili med uporniki tudi naši domači kmetje, se dokumentarično seve ne da ugotoviti; zelo verjetno in naravno pa je, da so bili med nezadovoljneži, kajti ona krilatica »za našo staro pravdo« proti davkom, »das vor nit gewesen ist«, je pač povsod imela svojo magnetično moč. Potem pa tudi, zakaj bi se sicer bili zbrali uporneži ravno v Vuzenici, ako tukaj ne bi bila ugodna tla za nje? Da so se najbrže hoteli znesti tudi nad domačimi vlastelini, zlasti nad nezavarovanim župnikom, — kajti graščaku na dobro utrjenem in takorekoč nezavzetnem hribu pač niso mogli do živega, — je zelo verjetno. Četudi le posredno, nam vendar to podmeno v gotovi meri potrjuje dejstvo, da datirajo akti, urbarji itd., ki so še v nadžup. arhivu, šele od druge polovice 16. stol. naprej, posebno pa ni za 15. stol. in za začetek 16. stol. najti ne tukaj ne drugod nikjer takih (eventuelno prenešenih) aktov iz vuzeniške župnije, — kar nam vsekakor vsiljuje misel, da so morda kmetje takrat sežgali vse župnijske listine, urbarje, zapisnike itd., misleč, da bodo s tem onemogočili iztirjanje davkov. Bridka je bila potem pokora.

Komaj se je nekoliko pozabil gornji dogodek in so se zabrisale sledi ponesrečenega punta, že je grozila, druga, neprimerno hujša nevarnost. Sultan Soliman se je spomladi 1532 napotil z ogromno turško vojsko čez Ogrsko proti Dunaju, toda ob trdnjavi Kiseku, ki jo je oblegal, pa je ni mogel zavzeti, se je predolgo zadržal, tako da ga je zgodnja jesen prisilila, opustiti nameravan pohod na Dunaj. Glavna vojska se je vračala preko Maribora domov, manjši oddelki pa so plenili po vsej deželi. Eden teh oddelkov — štel je baje okoli 1000 konjenikov — je prišel iz Lipnice preko Ivnika čez Radelj in je bil nekako sredi septembra na Muti. Tam so Turki pograbili in poropali, kar se je dalo, — ker v avguštinskem samostanu niso našli zaželenih dragocenosti, so ga izropali in potem zažgali, takrat so tudi zgorele vse listine, ki bi nam mogle povedati o tem

inače malo znanem samostanu kaj več, — potem pa so hoteli še isto storiti tudi v Vuzenici. Toda Vuze-
ničani so se jim z orožjem postavili v bran, — na
pomoč so jim prihiteli oddelki iz Slovenjgradca, —
zavarovali so brod, da ni mogel nihče čez Dravo.
Ko so Turki po par dneh uvideli, da zlepa ne pridejo
preko, so jo hoteli mahiniti ob Dravi navzgor mimo
Morenhofa v Dravograd. V Klavžah med Moren-
hofom in Boštjanom pa so Turke pričakovale koro-
ške čete, s katerimi se tudi niso hoteli skusiti, zato
so jo mahnili po isti poti, koder so prišli, zopet na-
zaj. Domneva se tudi, da so te turške čete oskrunile
cerkve v Soboti, Pernicah, Remšniku itd., katere je
potem lavantinski škof Filip Renner zopet posvetil.

Zvedeli smo, da je ta čas bila vuzeniška gra-
ščina v posesti Vida Ivniškega. Ne dolgo nato, dne
3. nov. 1534 pa je cesar dovolil, da je Andrej Hof-
man zum Neuhaus plačal Vidu onih 7000 fl, za katere
je imel Vuzenico v zastavi, in tako je prešel naš
okolish v last Hofmanom (bratoma Andreju in Hansu),
visokoplemiški gornještajerski rodbini s priimkom
»zu Grünbüchel und Strechau«. Ti so imeli vuzen.
vlastelinstvo v zastavi do leta 1547, kaže se pa, da
je ostal kot opravnik tukaj Vid Ivniški, kakor bo-
demo videli; Hofmani sami bržda te graščine nikdar
niti videli niso, deloma ker so bili vedno zaposleni
v dvorni službi, deloma pa, ker je ležala ta posest
predaleč od njih glavne lastnine, ki je bila v dolini
Mure in Ense.

In ravno iz te dobe imamo zopet važno vest o
Vuzenici. Avgusta 1539 zvemo, da je dobil Vid Iv-
niški, ki je bil upravitelj vuzen. graščine, za ta grad
potrebno oborožbo, topove in municijo, ker je veno-
mer grozila turška nevarnost, posebno pa menda še
zato, ker so se štajerski deželni stanovi odločili, da
se bodo gradila (poleg Ljubljane) tudi v Vuzenici
plovila, šajke in splavi (»Nassarnschiffe und Plet-
ten«), po katerih se bode lažje in hitrejša spravilo
vojni material in provijant četam na Hrvaškem. Kot
vzrok, da se je ob Dravi izbralo ravno Vuzenico,

se navaja, da je Maribor, ki bi kot prvi prišel v poštev, preveč odprt in za ogleduhe lahko dostopen, medtem ko je Vuzenica skrita. K temu sklepu pa je gotovo mnogo pripomoglo tudi dejstvo, da ima Vuzenica zelo pripravna pristanišča in primerne lesa v izobilju. Ako ne že prej, se je v tem času tudi ustanovil tu ceh flosarjev, ki je floriral več ali manj do začetka svetovne vojne.

Ladje so začeli graditi že leta 1538, (prvi tozadevni akt datira z dne 2. nov. 1538), že spomladi 1539 pa slišimo o nalogu, da mora biti prej ko mogoče pripravljenih v Vuzenici 40 šajk za slavonske bane. Aleksander Steindorfer je dobil nalog, da dobavi iz tovarne Hofkircher v Mürzzuschlagu potrebno oborožbo šajk, pred vsem težke puške na burklje (*»Hackenbüchsen auf Gabeln gelegt«*) in jih primerno montira na šajke v Vuzenici. Paskulin Neutzer iz Dubrovnika, mojster in strokovnjak za jadrnice pa je moral nadzirovati, da se šajke dobro zgradijo in čim prej pripravijo za odhod. Ko je ta (spomladi 1539) prišel v Vuzenico, je sicer našel ladje slabo shranjene in v Dravi zamrznjene, pa jih je kmalu pripravil in oddal. Gradili so ladje naprej celo leto, in ko je zopet prišel čas stagnacije v delu (zima 1539/40), je dobil Vid Ivniški, grajski opravnik v Vuzenici nalog, da mora dati stalno stražiti pripravljene ladje po vuzeniških tržanih (nalog od 12. marca 1540). Čeravno sedaj ne slišimo o gradnji ladij v Vuzenici nič več posebnega, moramo vendar iz drugih vojnih dogodkov sklepati, da so delali plovila tu še naprej; šele ko je jeseni 1542 minila turška nevarnost, so ustavili tudi vse delo v Vuzenici.

Kakor smo že slišali, je spadal k vuzeniški graščini tudi urad v Vuzenici s precejšnjim številom podložnikov in lepimi dohodki; tega je posedovala oni čas Omolay, vdova po vitezu Hansu Helfenbergu. Iz njene oporoke od 10. maja 1535, glasom katere je razdelila svoje premoženje na sorodnike, (mnogo je dobil »spodnji« samostan v Ptuju, grad Monšperk bratje Lamberg, grad Neuheusel vitez

Wernhart Herberstain, grad Galenstein Hans iz Planine, urad v Slovenjgradcu Hans in Franc, sina Jošta Helfenberga in še nekateri drugi), zvemo, da sta podedovala od nje rečeni urad Hartman de Holenek in njegova žena Julijana. Rodbina Holenekov je že od časa celjskih grofov sem imela precej posestev v okolici Vuzenice, in baš to dejstvo je bržčas bil povod, da se ga je (kot sorodnika) spomnila vdova Omolay v oporoki ravno z uradom v Vuzenici.

Ko je bil cesar Ferdinand zopet v nujnih stiskah za denar, mu je Hans Hofman k prejšnjemu posodil še 1000 fl; glasom listine, izdane 1. januarja 1546, se je zasukala tudi ta vsota na vuzeniški graščini. Komaj dobro leto nato (bilo je 24. aprila 1547 v taboru pri Mühlbergu), pa je izdal cesar dovoljenje, da sme proti odkupnini vseh 8000 fl odstopiti Hans Hofman vuzen. vlastelinstvo z vsemi pritliklinami, dohodki, častmi itd. Rozini, vdovi po Hansu Ivniškem, bratu Vida, o katerem smo prej slišali. Rozina je kupila že l. 1532 grad (že le bolj razvaline) na Muti s pristavo in ribiško pravico, tako da je bilo sedaj (1547) spojeno v vuzen. vlastelinstvu zopet vse to, kar je za časa zadnjega celjskega grofa (1425—1456) spadalo pod »Herrschaft Seldenhoven«. — Rozina je bržčas kmalu za tem odstopila vuzen. graščino svojemu svaku Žigi Ivniškemu. Ta je namreč kot vuzeniški zajmnik dobil leta 1553 od vlade nalog, da mora točno popisati vse dohodke in tozadevni spis (**urbar**) poslati v Gradec. Žiga je povelje izvršil in knjigo »Urbarpuech der herrschaft Seldenhofen«, datirano z 28. sept. 1553 predložil v Gradec.

Ker sta tudi poznejša urbarja, oni iz l. 1570 in 1585 zelo slična temu, hočemo tega nekoliko obširneje opisati. Razdeljen je po uradih in dajatvah, kakor sledi:

1. slovenski urad (»Windisch Ambt«) ima 65 podložnikov v okolici Vuzenice in sicer od Trbonj do Podvelke in od Sv. Antona do Mlak nad Muto;

2. urad v Zagaju (»Ambt in der Sagkaw«) obsega 33 podložnikov, večinoma na levem bregu Drave, od Dravograda do Remšnika. Tukaj je vpisan tudi trg Vuzenica, ki je ta čas plačeval davka letno 4 funte 4 β, dalje spodnji tržani skupaj 12 funtov in gornji tržani (»im Markch, die in obern Akher genant«) 4 β, od ene mesnice pa še posebe 3 β;
3. iz teh dveh uradov daje »Hierszend am Garmtall(!)« 8 kmetov po 2 škafe prosa in vsak še po 3 θ, eden pa da mesto prosa en škafe pšenice in 1 škafe rži;
4. urad v Ribnici ima 73 podložnikov okoli Ribnice. Ribniški podložniki pa morajo dati razen običajne davščine tudi še: a) točnine (»Zapfenrecht«) 2 funta 2 β, b) za desetino 6 funtov, za pravico sekanja (»vorstrecht«) 4 funte, d) dačo v deskah (»Ladendienst«), in sicer 8 kmetov, ki imajo žage, skupaj 7½ »viertl« (menda četrt klaftr);
5. urad v Kranjah (v Slov. Goricah) ima 19 podložnikov;
6. urad na Plaču (v Slov. Goricah) ima 9 podložnikov;
7. urad v Cirknici (ob Pesnici) ima 14 podložnikov;
8. gornina (»perkchrecht«) v Kranjah znaša 125 meric (»perkviertl«) dvakrat toliko (250) pa osmičk izčistnine (»Leuterungssechterl«);
9. gornina v Podgracu znaša 108 čebrov (»Emerl«) in istotoliko izčistnine;
10. »Velldner Perkrecht in der Mittern Krasnitz« 79½ čebrov, istotoliko meric izčistnine;
11. Svobodnjakov (»Freyholde«) je bilo v vuzen. deželski sodniji takrat 17, (večinoma rokodelci); vsak je plačal »Freirecht« 2 β;
12. ribolov: v Dravi od Puhenštaina do Podvelke, potem v Reki-potoku, v Cerkvenici, v Vuhreščici in v Velki. Navedeni so tudi tisti podložniki, ki morajo ribiti v raznih potokih in s tem odslužiti roboto;
13. Seznam lovcev, ki morajo loviti za graščino, našteva: pri Sv. Danijelu 6, pri Št. Janžu 7, pri Sv. Vidu 6 in v Ribnici 8 lovcev; vsak služi po 2—4 veverice in 1—2 zajca ter plača v denarju le 2 θ pisnine. Za tem sledijo takse, po katerih se lovцем odvzame divjačino oziroma to, kar vjame čez roboto;

14. desetine: žitna desetina v Gortini in Sekožni (14 meric), vršnika [»Sagkzehent«] (36 meric), desetina v ovsu (20 meric);
15. letino (»landgerichtshaber«) plača 6 Vuhredčanov skupaj $7\frac{1}{2}$ škafov ter še 11 Ń , drugi podložniki pa vkup $94\frac{1}{2}$ škafov;
16. vseh dohodkov je bilo:
 v denarju 333 funtov, 3 β 22 Ń , rži škafov $67\frac{1}{2}$,
 pšenice škafov $10\frac{1}{2}$, ovsa škafov 119,
 prosa škafov 6, prascev kom. 51,
 ovc kom. 45, kokoši kom. 292,
 pustnic (pitanih kokoši) 28, jajc kom. 3520,
 sirov 952, sv. plečet kom. 116,
 sv. beder 39, desk četrti $7\frac{1}{2}$,
 štukov kom. 13, letine — ovsa škafov 45,
 žitne desetine škafov 14, vršnika škafov 36,
 desetinskega ovsa škafov 20, vinskega mošta $26\frac{1}{2}$
 štrtinjekov.

Glede robote in drugih služnosti poročamo še pri urbarju iz leta 1585.

Žiga Ivniški je, kakor se zdi, bival stalno v Vuzenici ter tudi tukaj umrl dne 5. VI. 1556. Njegov nagrobni spomenik, ki je v nadžup. cerkvi ob steni pred prižnico, ima ta-le napis: »Hie ligt begraben der edl und ehrenvest her Sigmund von Eiweswald, der gestorben ist am 5. tag Juni im 1556. Jahr. Dem Got gnädig und barmherzig sei! Amen. Disen Stain hat lassen machen die edl und tugenthafft Frau Virginia, eine geborne von Lanteri zum Schenhaus, hern Sigmund von Eibeswald-Salling zu einen ewigen Gedachtnus«. Nagrobna plošča nam prikazuje na desni (heraldično!) grb Ivničanov, dve skrižani baklji ali svežnja, na levi pa navidezno grb gospodov vuzeniških, orla z razprostrtimi perutmi, spod ščip in tri zvezde, (grb celjskih grofov), okoli grba pa so razni okraski; izdelan je iz domačega mramorja.

Po smrti Žige je prevzel vuzeniško graščino njegov brat Pavel. Iz tega časa datira nov privilegij, ki ga je dobil trg Vuzenica. Cesar Ferdinand je

namreč podelil trgu dne 30. avgusta 1560 nov sejm in sicer na nedeljo pred Jernejevim, torej okoli 24. avgusta. Poleg drugih z vsako podelitvijo sejmov zvezanih pravic (kakor »Ehr, Würde, Schuz, Schirm, Gelaidt, Freyhait, Recht und Gerechtigkait«) je še posebe dovolil tržanom pravico, da mora vsakdo, ki bi se proti tržnemu privilegiju pregrešil, plačati 10 zlatih mark kazni, od katerih dobi eno polovico dvorna blagajna, drugo pa trška (blagajna).

Kakor posnamemo iz listine od 23. marca 1571, je pogodba, s katero se je nadvojvoda Karl vezal napram Ivničanom glede vuzen. graščine, potekla 11. junija 1568, in sicer so mu Ivničani posodili leta 1553 vsoto 14.000 goldinarjev ter dobili za to v zastavo vuzen. vlastelinstvo; namesto obresti kapitala so pač bili vsi dohodki graščine njihovi, kar je bila vsekakor dobra kupčija. Medtem pa si je nadvojvoda, ko je zopet nujno rabil denar, izposodil 5000 goldinarjev od Krištofa Kolnica, in bržčas se mu je ta ponudil, da poplača tudi Ivničanom oni dolg, ako bi dobil potem sam v zastavo vuzen. graščino. Da bi mogli oceniti, ali res da naša graščina toliko, kolikor je treba dohodkov za kritje dolga pri Kolnicu, je nadvojvoda zaukazal, da se ima naložiti nov, detajlen urbar. Sestavil, podpisal in odposlal ga je Kolnic sam, — torej gotovo ne v svojo škodo. Razlikuje se napram onemu iz l. 1553 le v toliko, da točno navede pri vsakem podložniku še: a) koliko ima polja (računano po dneh obdelovanja »Tagpaw«), b) koliko travnikov, c) koliko pašnikov in gozda, d) koliko glav živine, e) kaj in koliko mora odrajtati vuz. graščini. Uradi, desetine, vinska dača, lov, ribolov, sodni okraj itd., vse je isto kot v urbarju l. 1553, le nahajamo tukaj točno opisan tudi urad na Muti, in sicer podložnike urada, meje mučkega sodnega urada, lov, mitnino in cestnino. Važno je še to, da ta urbar izrecno pove »Schloss Seldenhoven hat kein Maierhof, sondern nur nachgeschriben Gründt, so ein Pfleger braucht«, torej takrat darajni Marof še ni obstojal. — Celokupni dohodki

sicer na koncu niso sešteti, izkazalo pa se je brez dvoma, da odgovarja vrednost vlastelinstva višini zastavljene vsote, ker namreč pravi omenjena listina, da nadvojvoda Karl zastavi Krištofu Kolnicu »das Schloss und Herrschaft Seldenhofen, Ambt an der Mauthen und der Maut daselbs sambt allen andern derselben Ein- und Zuegehörungen umb 21.875 fl pfandtweis«; ta vsota 21.875 fl pa se sestavlja takole: 14.000 fl vrne Kolnic Ivničanom, 5000 fl je starega dolga (iz l. 1559), in 6% obresti tega dolga do dneva predaje vuzen. graščine Kolnicu, od 1. II. 1559 do 1. IX. 1568. torej 9½ let, znaša 2875 fl, vsega torej 21.875 fl.

Prevzel je torej Krištof Kolnic vuzen. graščino s 1. sept. 1568, čeprav se je izstavila pravno veljavna zakupna pogodba šele dve in pol leti vslej. Poleg drugih običajnih pogojev, kakor: da mora zastavnik na zahtevo in po potrebi deželnega kneza sprejeti v grad tudi nadvojvodove vojake, da sam ne sme z vuzen. graščine z nikomur pričeti prepira ali vojne, da mora biti pravičen sodnik bogatinu in ubogim, in da preko običajnih haskov, služnosti, davščin, robote itd. ne sme podložnikov odirati, si nadvojvoda izrecno pridrži: »doch behalten wir uns ausdrücklich hierin bevor all unser landesfürstliche Oberkait, Schätz, Pergkwerch, Raisen, Gezug, Landsteuern in unser Vizdom-Ambt Steyr, Rot und Schwarzwild, Hoch- und Schwarz Wäld, auch geistlich und weltlich Lehenschaften, Appellationen, Confiscationen und ander Felligkeiten«.

Tako je prešla naša graščina na Kolničane, star koroški plemiški rod iz labodske doline. Toda Krištof je ni posedoval dolgo; bržčas je okoli l. 1574 umrl, ker nahajamo že od l. 1575 vse spise naslovljene na njegovega sina Lenarta. Krištof skoro gotovo ni sam gospodoval na vuzen. gradu, prav tako tudi Lenart ne, ki je po Krištofu prevzel tudi vuze- niško vlastelinstvo in se je zval »von Kollnitz und Kalsberg und Seldenhofen«; imel je tukaj le svoje upravitelje.

b) Graščaki-lastniki.

Lenart, zadnji rodu Kolničanov, — bil je tudi najvišji deželni dedni lovec, dvorni svetovalec in komornik nadvojvode Karla, torej zelo znamenita oseba, — je imel poleg vuzeniške še lošentalsko in labodsko graščino v zastavi. Ko je nadvojvoda Karl, ki je bil vedno v denarnih stiskah, sklenil (med drugimi) prodati vuzen. graščino, je bil seveda Lenart prvi kupec. Da se vrednost vlastinstva pravilno oceni, je zato nadvojvoda zapovedal, da se ima na novo popisati vse dohodke, sestaviti nov urbar in ga predložiti dvorni pisarni. Ta posel sta opravila komisarja pl. Methnitz in pl. Wildenstain in sta decembra 1584 vposlala vladi v Gradec popis in obširno poročilo.

Iz urbarja, ki so ga nato sestavili v Gradcu¹³⁾ in ki se v splošnem slaže z že prej omenjenima urbarjema, poročamo tu dodatno le še o roboti, ki so jo morali delati podložniki. Oni iz slovenskega (vuzeniškega) urada (65) so morali spraviti drva v grad in jih razcepiti, dati droge in kole za vrt in travnike in popravljati plote, pokositi grajski travnik in spraviti seno v grad, nekateri tudi obdelovati vrt in ga pognojiti. Podložniki iz zagajskega urada (34) so bili dolžni podreti toliko dreves, kolikor se je lesa rabilo v gradu, in jih razrezati; razen tega so morali zvoziti snopovino od onstran Drave v grad. Tlaka ribniških podložnikov (72) je bila v tem, da so morali iztrebiti pašnik, če je zarasel s košovjem, izkopati repo in jo s polja spraviti v grad; dalje so morali popravljati pota h gradu, ako jih je dež izpral, potem zvoziti ves tesan les, deske itd., kar se je potrebovalo za vzdrževanje grada, in dati tudi vse potrebno za eden grajski most (bila sta dva mosta). — Podložniki treh uradov v Slov. Goricah so morali: oni iz urada v Kranjah (23) obdelati grajski vinograd, grozdje sprešati in spraviti vino

¹³⁾ Shranjen je sedaj v deželnem arhivu v Gradcu; obširno sem poročal o njem v »Časopisu Z. N.« XXII. letnik.

v sode, potem prazne sode zvoziti od upravnika na Plaču v Kranje, napolnjene pa iz Plača v Ivnik. Oni iz urada na Plaču (9) so morali zvoziti prazne sode od upravništva v Cirknici na Plač in sode z vinsko davščino, kar znaša nad 8 sodov, v Arvež. Oni iz urada v Cirknici ob Pesnici (13) pa so bili dolžni, prazno posodo zvoziti iz Maribora do upravnika v Cirknici, 8 polnih sodov (vinske davščine) pa še iz Cirknice do Arveža. (Prazne sode je spravil potemtakem graščak iz Vuzenice v Maribor s splavom, kar je tudi najenostavnejše). Podložniki urada na Muti (49) so morali pokositi in posušiti otavo na vuzeniških grajskih travnikih in požeti grajske njive, dalje pripeljati les in škodlje, kakor se je tega rabilo pri popravilu grada, do Drave, odtod pa zvozijo to vuzeniški podložniki v grad. — Kakor vidimo, za tako veliko množico podložnikov robota, porazdeljena na posamezne, ni bila ravno prehuda.

Z listino, izstavljeno v Gradcu dne 12. febr. 1586, je prodal nadvojvoda Karl vuzen. vlastelinstvo Lenartu Kolnicu, »Herrschaft, Schloss und Ambt sambt den darzu gehörigen Märkten Under-Seldenhofen und Mautt samb deren Zugehorung ... mit allen Herrlichkaiten, Gerichten, Obrigkaiten, Ein- und Zugehorungen, Burgern, Underthonen, Nuzen, Zinnsen, Rännten, Gülten, Diensten, Perkrecht, Wein- und Traidzehenten, Pueßfällen, Wändln, Gebotten, Verbotten, Vogteyen, Gerechtigkaiten, Gwaltsamen und andern darzue gehörigen Gründten, Mautten, Land- und Hochgerichten, Wäldern, Hölzern, Puschen, Pergen, Pücheln, item Reisgejaid von Reh, Hasen, Wölf und dgl., item Albmen, Schwaigen, Wismaden, Ackern, Wisen, Waiden, Vischwässern, Wasserflüssen, Gemainen, Ehrungen, Sterbrechten, Zehenten Pfening und sonst allen zugehörungen«. Nadvojvoda si je pridržal pri prodaji le »Schäz, Perkwerch, geistliche Lehenschaft über die Kirchen und Gotsheuser ..., Wiltpann, item die Appellationen, gemaine Urbarsteuern«, vse drugo je prodal za vsoto, ki sicer ni povedana, ki pa je

vsekakor morala daleč presegati dolg 21.875 fl in katero mu je Kolnitz še pred tem dnem popolnoma izplačal. Cesar Rudolf II. je sicer dal svoje privoljenje v prodajo naše graščine (skupaj z drugimi, kakor Arvež, Kunšperk, uradom v Slovenjgradcu in Vojniku itd.) šele 7. sept. istega leta, vendar je prešla pravnoveljavno vuz. graščina že z 12. feb. v last Kolničanov, ki so jo de facto posedovali itak že od l. 1568.

Iz meseca januarja 1585 imamo iz trga še eno vest, ki pravi, da so tržani plačali »Zapfinmasbestand«, torej nekako točilno takso v znesku 101 fl Hansu F. pl. Neuhaus, ostanek te točnine pa da se ima iztirjati od Nikole Guesa (ali Knesa?) in od Luke Schneiderja, oba vuz. tržana¹⁴⁾. Žalibog iz te kratke notice ni razvidno, ali se je morala plačati ta točilna taksa v Gradec ali pa v grad, bržkone pa v Gradec, ker nobeden urbar ne omenja, da bi bil smel pobirati graščak v **trgu** to točilno takso. Sicer pa je bil naš trg že od l. 1457 deželno-knežji in si je deželni knez gotovo pridržal tudi v času, ko so graščino imeli v upravi razni opravniki in zakupniki oz. zastavniki, gotove davščine zase; med te imamo brez dvoma prištevati tudi točnino.

Toda Lenartu Kolnicu ni bilo usojeno dolgo uživati svoje veliko premoženje; že poldrugo leto po pridobitvi vuzeniške graščine je umrl (doma v Kolnicu). Pokopali so ga v rodbinski grobnici v cerkvi sv. Martina (pri Št. Pavlu v Labodski dolini); na grobnem spomeniku čitamo ta-le napis: »Hir ligt begraben Wolgeborn Herr Leonhart von Kholnitz, Freiherr auf Kholnitz, Khalsperg und Saldenhofen, Obrister Erblandjägermeister in Khärnten, für. Dur. Erz. Carls zu Osterreich Rath und Camrer, der letzte seines Namens und Stamens, der gestorben ist den 23. Tag Septembris des 1587. Jars; dem und uns allen Gott gnedig und barmherzig sein well! — Elisabeth geborne Freiin von Tonhausen, sein Gemahl.«

¹⁴⁾ LAG. Mappe Saldenhofen.

Ker ni imel Lenart Kolnic nikakih otrok, so si imeli razdeliti zapuščino med seboj Viljem pl. Windischgrätz (kot mož Barbare roj. Kolnitz), Jurij Kisl zum Kaltenbrunn (kot mož Katarine roj. Kolnitz) in Hans Jakob pl. Stainach (mož Suzane roj. Kolnitz, vse tri sestre Lenartove). Da ne bi bilo sitnosti glede delitve, so vuzeniško graščino z vsemi pritlikljinami, kakor jih je bil Kolničan prevzel od nadvojvode, torej graščino z gradom in pripadki, uradom in mitnico na Muti, trgoma Vuzenico in Muto prodali rečeni dediči Matiji Amanu von Ammansegg zum Grottenhofen; prodajna listina, ki se je izstavila neposredno po položitvi (ne rečene) kupnine, je datirana v Gradcu 24. aprila 1588, torej pol leta po Kolnitzovi smrti.

Matija Aman je eden izmed voditeljev in poglavitnih stebrov protestantizma na Štajerskem. Bil je l. 1665. zapisnikar deželnih stanov, od 1575. tajnik in kot tak je odlično sodeloval na bruški pacifikaciji (1578), pozneje je bil tudi član deželnih stanov (po 1585.). — Da označimo, kako odličen, dostikrat odločilen faktor je bil za deželne stanovce, navedemo le par primerov: 1582. so poslali štaj. dež. st. na državni zbor v Augsburg kot delegata Baltazarja Wagena in Matijo Amana, (Kranjci pa Auersperga), v zadevi protestanta Hirša je bil on glavni zagovornik, razne koncepte važnih vlog je napravil za dež. stanovce on, pri izdelavi šolske reforme (l. 1594.) so ga vprašavali za njegovo (bržda protestantsko in strokovno) mnenje o načrtu, kljub visoki starosti so ga naprosili, da je prišel (nov. 1599) v Celovec k pogovorom (v zadevi ukrepov proti nadvojvodovim protireformacijskim akcijam) i. t. d.

Matija Aman pa je bil tudi zelo premožen; leta 1589. je dobil proti posojilu nekega večjega zneska od vuzeniškega župnika Schinigina v zastavo župnijski (danes Pinterjev) mlin in precej župnijskih podložnikov, mlin mu je isti župnik l. 1591. na novo zastavil in dovolil, da ga sme, ker je bil že podrti, na novo pozidati. L. 1592. je kupil Tešinekov in Li-

pušov dvorec in precej posesti v Ribnici, leta 1593. (1. sept.) pa še od Hansa Žige »von Gaisrukh zu Guettenstain« grad »Puechenstain oberhalb Saldenhofen« z obmirjem, podložniki, dohodki in vsemi posestmi za ne rečeno vsoto. Na tej listini se Matija Aman izrecno imenuje »von Ammansegg zum Grottenhofen auf Saldenhofen«, — je torej tudi sam rezidiral tukaj. Vse tozadevne listine (kupna pogodba, oglasna listina na podložnike in odjava ozir. prijava posesti dež. vladi v Gradcu) so se izstavile na vuzeniškem gradu. Toda Hans Žiga Gaisruk, ki je bil 18. julija istega leta kupil graščino Puhenštajn od svojega brata Jurija Gašperja za 10.000 fl, temu kupnino ni mogel izplačati, in ko je (bržda decembra 1594) Hans Žiga G. umrl, je Jurij Gašper G. prijavil svojo tirjatev vladi v Gradec in prosil, da se mu sodno prizna ista. — Odgovor je bil bržkone negativen (morda po Amanovem prizadevanju), ker zremo že koncem leta 1595. o pravdi, ki je v tej zadevi tekla v Gradcu. Jurij Gašper G. se je pritožil, da je Matija Aman ml. s svojimi vojaki zasedel puhenštajnski grad, v katerem so bili Gaisrukovi ljudje; ti Amanovi vojaki (listina jih imenuje »allerley leichtfertigen Gesündel«) so napravili potem v gradu precej škode v sobah in zlasti v kleti in je cenil Gaisruk (moralno in materialno škodo) na 6000 cekinov! Toda Aman se je prav advokatsko zagovarjal, (— in vendar iz celega zagovora **ni** razvidno, da bi bil Puhenštajn n e s p o r n o Amanova last —), in je bil pri razpravi oproščen (»wegen gebrauchter Unordnung ist der Herr Aman von diser Clag der Zeit ledig und müssig«).

In vendar je imela ta stvar še l. 1598 epilog. Najbrž, da se revanžira, je vrnil Gaisruk Amanu milo za drago in koncem l. 1597 zopet s silo zavzel Puhenštajn. Aman se je nato pritožil pri vladi v Gradcu, toda kako je zadeva iztekla, ni znano, — akta o tem vsaj ni nobenega: zdi se pa, da sta se obe stran-ki v dobrem poravnali, — mladi Aman se je namreč

nekako ta čas oženil s Konkordijo, hčerko Jurija Gaisruka.

Že pri prodaji vlastelinstva Lenartu Kolnicu (1586) si je nadvojvoda Karl pridržal višjo lovsko pravico v vuzen. vlastelinstvu; tako je seveda kupil graščino tudi Aman. Sedaj pa se je cesar Ferdinand odločil drugače in prepustil Amanu (listina ddo. 1596, 3. avg. Gradec) vso lovsko pravico še preko obsega vuzen. graščine, namreč od izliva Meže v Dravo (p. Dravogradu) pa do Lobnice (p. Rušah) in ob tem potoku do grebena Pohorja in po grebenu na Črni vrh in na Mislinjo ter ob tej dol do zлива v Dravo; za to pa mu je moral predati Aman ves svoj lov, kar ga je imel med Wildonom in Cmurekom ter od Lipnice pa do Lonča (Deutschlandsberg), nekdanj Polhaimove posesti¹⁵⁾.

K vuzen. graščini je spadala, kakor smo slišali, tudi Muta. Tam se je tačas počel razvijati Kierhofen (»des Thomas Kienberger Edelmans-sitz an der Maut«). T. Kienberger, ki je kupil svoj dvorec od Radelsdorferja, je zaprosil deželnega vladarja za oprostilno listino za svoj dvorec in jo je oktobra 1597 tudi dobil. Proti temu se je pa pritožil Aman pri nadvojvodi, ker da so s tem prikrajšane njegove pravice kot vuzen. graščak, nasprotno pa je rečeni dvorec imel vedno le pravice in dolžnosti kakor vsaka druga trška hiša na Muti. Ta dvorec se v kupnih pogodbah sicer naziva graščina, da je pa ta naziv brez pravice prisojen le zato, da bi se doseгла višja kupnina; od dvorca pa se je vedno plačevalo vuzen. graščini zemljiškega davka in pripadkov ter krama-

¹⁵⁾ Tega lova se je Aman posebe spomnil v svoji oporoki z dne 1. jan. 1601, in se glasi tozadevna klavzula testamenta tako-le: »Die Geiadt auf Rot und Schwarz Wildprädzt zu Saldenhoffen, also auch die Fischwässern sollen bei meinen Söhnen **unverthailt** zu gebürlichen gleichen nuz und inhabung verbleiben, doch das sie mit gebierlicher gleichait ohne gezank erhalten werden«.

LAG, Landrecht Aman II./301.

rine (»Ladtgelt«) 7 funtov 2 β 14 š . Zato prosi (z vlogo 26. jan. 1598), da ta oprostilna listina ne bi nikakor vplivala na obveznosti dvorca napram vuzen. graščini, oziroma da se anulira. Kljub vsej utemeljitvi je pa vladar z dekretom od 14. aprila prošnjo zavrnil, in se je potem razvila med Amanom in Kienbergerjem dolgotrajna pravda, (šlo je poleg tega tudi za vodno pravico ob Bistrici), iz katere zvemo, da je imel ta čas Aman v Vuzenici za upravitelje: »Mathes Perner, welcher mit und neben Ludwig Himelstainer Pfleger zu Saldenhoven, und er Perner selbst hernach etlich Jar Pfleger zu Saldenhoven gewesen, Wolff Sigmund Stangl, der auch etlich Jar mein Pfleger zu Saldenhoven gewesen, Merth Haiderstreiter, welcher vor der Zeit Verwalter zu Saldenhoven gewesen«. (Slednji Mert H. je moral biti upravitelj na gradu še za Kolnica, ker namreč pravi neka druga listina z dne 24. aprila 1599, da je pred precej leti bil kupil od cerkve v Vuzenici neko njivo v Dravčah; to je rečenega dne zopet prodal župniku Schiniginu in cerkvenima ključarjema Hansu Herlu in Ruprehtu Napredu, oba vuzen. tržana, za en štrtinjek vina in 4 funte š . Mert Haiderstreiter je bil 1599 vuzen. tržan.) Pravda je trajala še leta 1601 in se je nagibala na Kienbergerja, o izidu iste pa manjkajo akti.

Matija Aman star. je umrl bržkone začetkom leta 1604 in zvemo iz akta o njegovi zapuščini še marsikaj zanimivega, tako o Amanovem premoženjskem stanju kakor tudi o našem kraju; tako, da je posodil Aman župniku Mih. Schiniginu, ko je ta nastopil svojo službo v Vuzenici (maja 1589), 350 fl in 15. VII. 1589 na novo 20 fl, 1. sept. 1591 pa je isti župnik zastavil neke župnijske dohodke Amanu za 526 fl 4 β 25 š , potem zvemo, da so ribniški podložniki započeli neko akcijo pri Matiji Amanu (katero, ni rečeno), ta pa zopet akcijo proti vuzen. župniku Blažu Pavliču itd.

Po očetovi smrti je prevzel vuzen. graščino sin Matija, o katerem smo že slišali v puhenštajnskem

konfliktu. Bil je prav tako kakor oče, vnet protestant¹⁶⁾, radi česar je le čudno, da ne čutimo nikakih posledic njegovega pritiska tudi pri vuzen. tržanih; razlagati si moremo to le tako, da je bival prav malo v Vuzenici, po navadi pa v Gradcu in Grottenhofu.

Kot vnet pristaš Lutrove vere je bil seveda pri protireformaciji slabo napisan; zato se tudi ne bode mo čudili, če je vlada ugodila bržčas oni prej omenjeni akciji ribniških podložnikov in poslala sem komisarje Rainprehta Gleinza, Davida Kalsa in Volka Mlasko, da preiščejo, kaj je na stvari. Iz poročila, ki ga je poslal pozneje prvoimenovani komisar vladi v Gradec, posnamemo tukaj le za nas posebno važno in novo. Konstatirali so glede dajatev, da so bile prekomerne, tako zgradarina (»Hausgulden«), vojnica (»Rüstgulden«), desetine, dajatev od mlinov, od brodov, glede robote itd. Pri poročilu o vojnici zvemo, da je bilo v gradu 14 strelcev, ki so dobivali po 2 fl 39 kr (mesečno ali letno, to ni razvidno), čeravno so podložniki morali plačati neprimerno višje zneske. Trg Muta, ki je takrat imel 22 trških hiš, je moral sam vzdrževati 3 vojake in vrhu tega še plačati 40 fl naklad. Zvemo o enem (trškem) mlinu in eni žagi na Muti in o mlinu in stopih v Vuzenici, da je tu bilo zaradi previsokih najemnin vse »paufällig«. Brodovi so bili pri Vuzenici trije: Kosov v Sekožni, od tega se je plačevalo 10 fl najemnine, ladjo je moral vzdrževati brodnik sam, vse kar je bilo za grad potrebno, pa je moral prevažati zastonj. (l. 1605 se je n. pr. prevozilo samo vina 92 štrtinjekov v grad!); od broda v Vuzenici se je plačevalo 15 fl najemnine, za grad so seveda veljale iste ugodnosti, vendar je ta brod vzdrževal Aman, tretji brod pa je bil pri Ribičju (torej ob izlivu Reke-potoka v Dravo), od tega se je plačevalo 8 fl letne najemnine, ladjo pa je moral vzdrževati brodnik. Mitnica (menda na Muti) je bila oddana v najem za 50 fl. Naravnost ogromen

¹⁶⁾ Kakor to izrecno potrjuje akt od 22. I. 1610, Fontes rer. aust. LX/602.

moramo imenovati račun, ki ga je istočasno s poročilom predložil Gleinz. Komisija je trajala od 14. januarja do 24. februarja 1606, (se torej komisarji nikakor niso trudili in pehali!), stroški pa so naleteli na skoraj 100 fl!, naravnost ogromen znesek za oni čas, ko se je dobilo za 1 fl 200 jajc ali 2 klaftri drv ali 3 ovce ali 25 piščet; vendar je moral Aman brez dvoma te stroške poravnati. Kako prepotenten je bil Aman, razvidimo najbolje iz izpovedb opravnikov podložnikov (»amtleut«), ki so prosili komisarje, naj za božjo voljo ne silijo v nje, »dan er Aman hab luen bey leib und guet die Gehorsamb verbotten«. Ravno ta objestnost takratnih luteranskih graščakov je med drugim bila tudi važen vzrok poznejšega izгона vseh protestantskih graščakov.

Iz časa Matije Amana ml. nimamo inače za naš kraj nikakih posebnih poročil. Umrli je ta graščak nekako koncem leta 1611, ker so že februarja naslednjega leta inventirali premoženje v svrhu zapuščinske razprave. Uvod te inventarizacije podajemo v izvirniku:

»Anheut dato den 20. february 1612. Jars ist auf Verordnung der löblichen Landsobrigkeit in Steyr weylend des edlen und gestrengen Herrn Matthiasen Aman von Amansegg zum Grottenhoven und Saldenhofen seligen alle und jede Verlassenschaft sowol in ligunden Güettern als varunden Haab, sovil der Zeit hat können erfragt werden und fürkhomen, durch hiezu deputierte Commissarien, als die edlen und gestrengen Herrn Seyfrid von Gaisrugg zu Gradisch etc, Herrn Niclas Gall zu Gallenhoven und Wiederdriss etc, Herrn Niclas von und zu Spangstain, zu Wasenburg und Mittertrixen etc, Herrn Hanns Khemeter zu Trieben und Heimbürg etc im Beysein der edlen und ehrntugenthaften Frauen Concordia Aminin Wittib, gebornen von Gaisrugg und der edlen und gestrengen Herrn Hanns und Sigmund Aman von Amansegg zue Grotten- und Saldenhoven Gebrüedern, alles Vleiss inventiert und beschrieben worden, inmassen wie hernach zuvernemen.«

Ker ta inventar prikazuje celotno stanje Amannovega premoženja pri nas, ga podajemo v nekoliko obširnejšem izvlečku.

1. Oporoka z dne 12. julija 1604.

2. Nepremičnine: a) vuzen. grad s pristavo, (»Mayerhaus« Marof!) vrtovi, travniki, njivami, gozdovi in loviščem, b) puhenštajnski grad s pristavo, vrtovi, travniki, njivami in gozdovi, c) hiša v Slovenjgradcu.

3. Gotovina: 1.063 fl v nem. denarju in 350 fl »in Dreyern«.

4—5. Nakit, prstani, verižice itd.

6. 224 listin, med temi nekoliko takih o Vuzenici; ena izmed teh: »ein Khaufbrief über die Hofstat in der Traagassen zue Saldenhofen«.

7. Tirjatve na davščinah in desetinah.

8. Vinograd, ki spada k gradu.

9. Knjige (vmes protestantske).

10. Orožje, oklepi itd.; (brez dvoma je bilo vse na vuzen. gradu, zato navedemo nekaj tega: topič na kolesih, 5 možnarjev, 16 »Doppelhacken«, 25 mušket, 4 »püchsen mit Feuer-schlössern«, 50 čelad, 23 helebard, 21 »Tarden« in še drugo.

11. Konji in vozovi (6 konj za kočije, 2 žrebeti, 2 kočiji).

12—16. Razne preproge, zagrinjala, stoli, omare itd.

17—26. Oblačila, perilo, platno itd.

27—33. Razna posoda, majolika, kuhinjska oprava, mize, postelje itd.

34—36. Premičnine, perilo in posoda v Gradcu.

37. Gospodarsko orodje v Vuzenici: 3 vozovi, plug, brana, 8 motik, 4 sekire, 1 železen drog, 1 železna lopata, 1 ročna žaga, gletve, verige, 3 kose, 2 povezna motvoza in drugo.

38. Gospodarsko orodje na Puhenštajnu: 2 voza, 1 veriga, 2 motiki, 3 žage, 1 železen drog, 1 velika sekira, 2 gnojne vile, 1 plug, 1 brana, 2 povezna motvoza in drugo.

39. Živina v Vuzenici: 6 volov, 1 bik, 36 krav, 6 telet, 8 pitanih svinj, 75 koz, 1 zarobljen konj.

40. Živina na Puhenštajnu: 4 voli, 2 kravi, 15 glav vozne živine, 18 juncev, 15 koz, 12 svinj, 8 telet.

41. Žito v Vuzenici in na Puhenštajnu: 950 škafov pšenice, 834 šk. rži, 838 šk. ajde, 209 šk. ovsa, 39 šk. ječmena in 17 šk. graha.

42. Vina: 99 štrtinjekov novega in 5 štrt. starega.

Kakor vidimo, ogromno premoženje.

Po smrti Matije A. ml. sta prevzela graščino njegova brata Hans in Žiga. Prvi je izplačal (bržčas na račun dedščine po $\dagger$ možu) vdovi Konkordiji Aman rojeni Gaisruk v roke njenega brata Adama G. (»zue Gradisch«) znesek 200 fl (5. maja 1612) in se v tej listini imenuje Hans »von Grottenhofen, Saldenhofen und Widerdries«, je bil torej tudi vodruški grad (pri Slovenjgradcu) njegov. Že tri tedne pozneje (26. maja 1612) je izstavila Konkordija na gradu Kienhofen na Muti listino, s katero potrjuje, da sta ji v smislu oporoke $\dagger$ moža izplačala brata Hans in Žiga Aman »zum Grotten- **auf** Saldenhoffen« kot dedščino znesek 12.150 fl »inhalt Heiratbrieff als Heiratguet, Morgengab und Widerleg«, torej še na račun jutrne in v prevžitek.

Hans Aman je živel, kakor se kaže, večji del na vuzeniškem gradu, Žiga pa je prevzel graščino v Grottenhofu (pri Gradcu). Na pritožbo vuzen. župnika, da bode njegova župnija (po graščakovi krivdi) popolnoma obubožala in propadla, je imenovala vlada v Gradcu (16. marca 1615) za komisarje, ki naj bi preiskali dejansko stanje in koliko je na propadu kriv Aman, arhidijakona sav. doline B. Tavčerja, M. Grafa in H. Standlerja. Aman je tej komisiji delal na vse mogoče načine ovire in zapreke ter mu je poslal cesar Ferdinand II. dne 15. julija (1615) strog ukaz, da komisarje ne sme ovirati, temveč mora sam ali po svojem pooblaščenem zastopniku prisostvovati komisiji. Stvar pa se je potem menda nekoliko zavlekla, ker zvemo o prihodnjem poročilu šele 26. maja 1616, in sicer poroča v tem Tavčer, da zavlačuje Aman, »der das Licht scheut«, celo preiskavo; nadaljnja poročila manjkajo. L. 1615 je tekla med šentpav. opatom Vincencijem in Hansom Amanom pravda zaradi poseganja v tuje pravice, katero dejanje pa se je zgodilo še za Matije A. ml. dne 21. avgusta 1608. Takratni grajski upravitelj v Vuzenici Žiga Scholz je namreč z nekaj 100 lovci lovil srnjake

v šentpavelskem lovišču med Pohorjem in falskim gradom, in so ti lovci pri odhodu delali neumnosti v trgu v Št. Lovrencu, streljali po trgu in se tudi drugače objestno obnašali. Pravda je še tekla spomladi 1616, o izidu pa ni znano nič. — Septembra 1615 zvemo iz ekshibita finančnega urada dež. vlade v Gradcu (»Hofkamer Repertorien«), da je bil Hans A. tja dolžen precejšnje davčne zaostanke iz vuzen. graščine. V zadevi teh zaostankov je fin. urad dal vicedomskemu uradu v Gradcu marca naslednjega leta nalog, da se ima zarubiti najboljše vuzeniške dohodke in posesti, katere poseduje Hans A., da se zaostanki s tem poravnajo. Šlo je brez dvoma za ogromno vsoto, ki jo je menda kmalu nato poravnal kak Amanov sorodnik ali prijatelj, ker se je (okt. 1616) nakazalo od teh dohodkov Žigi Gallerju znesek 5000 fl, ostanek, ki pa ni povedan, pa se je odrajal v deželno blagajno (»ins Pfenigamt«).

Hans Aman je bil oženjen z Ano Elizabeto Spangstain in je umrl začetkom leta 1617. Iz inventarja, ki so ga sestavili po njegovi smrti in iz nato sledeče cenitve in razdelitve imetja na sorodnike in druge upnike zvemo marsikaj zanimivega za naš daljši in bližji okoliš. Tako nam povejo kratki izvlečki iz listin, ki so jih inventirali, da je Hans A. kupil graščino Vodruž 25. novembra 1606, da je Matija Aman st. kupil nek vrt v Vuzenici (»den Vetteru Garten bei der Traa«) 13. junija 1591, da je isti kupil vuzen. graščino od Kolnicovih dedičev za 30.000 fl in da je to vsoto popolnoma izplačal 29. aprila 1588, da sta Friderik Holnek in Matej Aman menjala neke podložnike pri Vuzenici (l. 1592) itd. — Cenitev vuzeniške graščine in Amanove zapuščine so izvršili dne 8. julija 1617 komisarji Adam Mürzer, Gašper Adam Schrampf, Nikolaj Gall in Hans Kemeter in sicer so ocenili grad s pripadajočim vrtom ter loviščem na 4300 fl, Marof na 1200 fl, dve hiši v trgu na 100 fl, polovico premičnin (farneža) na 776 fl, (druga polovica je bila itak vdovina), farški mlin, ki je bil v Amanovi zastavi za 350 fl, na to svoto, k graščini

spadajoče njive za 100 dni dela (»Tag Pau«) na 4000 fl, zeljnik pri Marofu na 200 fl, travnik pri trgu na 800 fl, Morijev travnik na 600 fl, travnik v Ribnici na 600 fl, cvetni vrt in pašnik na 200 fl, Lipušov, Tešinekov in Vahterjev dvorec na 950 fl, mitnice v Vuzenici, Trbonjah in Ribnici na 500 fl, ribnik v Sekožni na 100 fl, mlin na Muti ob Bistrici na 500 fl, trg Muto in tamk. cestno mitnico na 1500 fl, vinograd v Wipsu na 2200 fl, broda v Vuzenici in Sekožni na 200 fl, graščinske dohodke od podložnikov na 30.772 fl 4 β, $\frac{2}{3}$ žitne desetine na 1943 fl 2 β, (tretja tretina je bila župnikova), desetino pri Sv. Antonu, Marenbergu in v slovenjgraški dolini na 2600 fl, žitno desetino v Ribnici na 1002 fl 4 β, hišo v Slovenjgradcu na 800 fl. — To se je razdelilo na dediče in upnike tako-le: **dediči Gotharda Amana** (na Puhentstajnu), ki je bil brat Matije Amana star., [razen onih posestev, ki so bila prisojena že pred cenitvijo bržda po navodilih v stričevi oporoki, kakor: velik travnik v Ribnici, planina v Ribnici, vuzen. dežel-ska sodnija s pripadki, trg Muta in tamk. cestna mitnica, del graščinskih podložnikov in dohodkov, desetine pri Sv. Antonu, Marenbergu in Slovenjgradcu ter zavetniške in zajmske pravice; nekoliko tega se je potem zopet prodalo vdovi nazaj], namreč Krištof in Sara sta dobila: $\frac{1}{4}$ pravice do vuzen. gradu in Marofa, $\frac{1}{4}$ pravice do vinogradov v Wipsu in Steinbachu (pri Lipnici), $\frac{1}{4}$ pravice do obeh hiš v trgu in še podložnika Strdiena. Vse to je znašalo 1907 fl 4 β ter je potem zopet odkupila vdova, **Volk Rupreht Gaisruk** za dolg, ki ga je poplačal pri dež. blagajni v Gradcu v znesku 2664 fl sedem podložnikov na antonskem grebenu; **Hans Kemeter** tudi za razne dolgove, katere je poravnal v Gradcu (dež. blag.) v znesku 11.034 fl (!) enaindvajset podložnikov okoli Ribnice, Morijev travnik in desetine v Ribnici; **Sinihovi dediči** za razne v Gradcu plačane dolgove (skupaj 2254 fl) šest podložnikov, **gospa Kroneg** za razne za Hansa A. v Gradcu poplačane dolgove (nad 10.325 fl!) 27 podložnikov; **vdova Ana**

Elizabeta Aman za razne tirjatve in dolgove, ki jih je bila prej ona s svojega plačala, razen onih posesti, ki so ji bile prisojene (»durch Landschermb«) že pred cenitvijo, bržkone po navodilih moževe oporoke, [kakor: Lipušev in Tešinekov dvorec, mitnice v Vuzenici, Trbonjah in Ribnici, lov in ribolov, datjave v deskah, trg Vuzenica in hiša v Slovenjgradcu], še: poldrugi del ($\frac{3}{8}$) pravice do vuzen. gradu, Vahterjev dvorec, večji del ostanka premičnin, oni $\frac{2}{3}$ žitne desetine, ki sta spadali k graščini, obe hiši v trgu in še osemnajst podložnikov; **Žiga Aman** (Hansov brat) za dolg nad 8834 fl: njiv za 78 dni dela, velik grajski travnik, grajske gozdove, ribnik v Sekožni in še 7 podložnikov; **Hans Pruner** za tirjatev 203 fl 5 β zeljnik pri Marofu; **Tobija Regal** (za tirjatev 1766 fl) njiv za 22 dni dela in del Marofa, (to je odkupil pozneje njegov brat Krištof Maks Regal); **Hans Nabholz** (za tirjatev nad 3646 fl) poldrugi del pravice do gradu, manjši del pravice do premičnin v njem, oba broda in farški mlin; **Jurij Friderik Aman** pa za neko malo tirjatev podložnika Šrota. — Stroški komisije so znašali okoli 200 fl in so se krili s cenjenim cvetnim vrtom ter je to poplačala vdova (in pridržala vrt).

Da ni bilo toliko dolgov, katere je bilo treba čim prej poravnati, se vuzen. graščina vobče ne bi bila ocenila, ker je vdova imela tako po oporoki kakor po ženitnem pismu pravico do graščine; vrh tega pa je bil tu tudi (tedaj 1617) nekako eno ali dve leti star zakonski sin Žiga Friderik, ki bi mu itak moralo pripasti vse. Vdova Ana Elizabeta je večino po cenitvi razdeljenih posesti in dohodkov potem zopet nazaj kupila, enkrat za vselej pa je bila za vuzen. graščino izgubljena večina tega, kar je prešlo na Puhenštajn.

Leta 1619 (19. januarja) se je slednjič pobotala vdova po sinovem jerobu Hansu Prunerju z vuzen. župnikom Travnikarjem (vedni prepiri in tožbe med Amani in vuzen. župniki so tekli že od Matije Amana star., že preko 20 let) v nekaterih spornih zade-

vah, in sicer: 1. je dobil župnik vrnjene one podložnike, posesti, dohodke in desetine, radi katerih je tožil, 2. se je jerob Pruner zavezal, da bode ves davčni zaostanek, ki izvira iz gore navedenih dobrin, sam poplačal, in 3. se i za bodoče Pruner (v imenu varovanca) popolnoma odreče vsaki pravici do gornjih posestev in dohodkov. Župnik pa je moral plačati Prunerju 250 fl, v katero vsoto je bila všteta odškodnina Amanom, stroški prepisnih listin in še drugi izdatki.

Leta 1621 je postal Krištof Aman polnoleten in se mu je vročila puhenštainska graščina s pripadki, med temi zlasti mnogo iz vuzeniške graščine, tako vuzen. deželsko sodišče z vsemi pripadajočimi pravicami; iz vuzen. dež. sodstva se je izločilo le vuzeniško grajsko obmirje (»Burgfried«), kolikor je ostalo tega pri gradu, namreč proti severu do Drave, proti vzhodu, jugu in zapadu pa na $\frac{1}{4}$ milje hoda od grada naokoli. Na Puhenštajn so prešle tudi vse mitnice: na Muti, v Vuzenici, Trbonjah in Ribnici, grad v Wielu (pri Soboti nad Muto), Trbonjski brod, desetine na Višnji gori, v Trbonjah, v slovenjgraški dolini, pri Marenbergu, pri Sv. Antonu in na slovenjgraškem (Kremžarjevem) vrhu, ter 5 uradov: v Puhenštajnu (23 podl.), v Trbonjah (14 podl.), v Wielu (8 podl.), na Muti (6 podl.) in v Ribnici (10 podl.). S tem je bila vuzeniška graščina občutno skrčena.

Kmalu nato se je poročila Krištofova sestra Sara z Matijo Haidom, in ker je Krištof umrl že leta 1623, je prevzela Sara vso bratovo last, izplačala sorodnikom odpadajoče deleže in tako sta zagospodovala na Puhenštajnu Sara in Matija Haid.

Že pred tem pa se je bila omožila tudi vdova Ana Elizabeta A. jeseni leta 1619 s Krištofom Maksom Regalom (»zu Kranichsfeld«), otrokov jerob pa je ostal i vnaprej Pruner. Kljub poravnavi l. 1619 pa z vuzen. župnikom le ni bilo mira; že tri leta pozneje je tekla nova tožba zaradi nekih desetnin od bera, l. 1625 pa se je tožarila Ana El. z marenberškim samostanom zaradi nekih lovskih pravic v

Ribnici, katere si je ondotni konvent prilasčeval; izid obeh je neznan.

Pri razdelitvi Hans Amanove zapuščine smo slišali, da je dobil farški mlin Hans Nabholz; ker pa je bil njemu preveč od rok, ga je prodal l. 1627 (2. julija) Krištofu Maksu Regalu, tako da se je i to vrnilo zopet k gradu. Istega leta je umrl tudi Žiga Aman (v Grottenhofu, svak Ane Elizabete), ter je i po njem podedovala za sina Žigo Friderika one njive, travnike, gozdove in podložnike, katere je bil dobil iz Hansove zapuščine.

Iz nekega poročila, ki ga je poslala Ana El. vladi v Gradec, (29. aprila 1629), razvidimo, kaj si je iz svoj čas po t možu Hansu razdeljene zapuščine pozneje zopet pridobila k vuzen. graščini, namreč: ribnik v Sekožni in ribnik na Muti, mitnice tostran Drave (v trgu Vuzenici, Trbonjah in Ribnici), precej vinogradov okoli Lipnice in še druge posesti okoli Grottenhofa, kar pa i prej ni spadalo nikoli k vuzen. graščini; vse ono, kar se leta 1618 omenja, da je še pred zapuščinsko razpravo dobila, se tudi tega leta (1629) nahaja po poročilu v njeni posesti.

Ana Elizabeta Regal je umrla v jeseni 1630 ter se je zapuščina na prošnjo moža, ki je obenem prijavil tudi edinega pravega dediča, nedoletnega Žigo Friderika Amana, po komisarijih Gotfridom Stibichom (»zu Spielfeld und Marenberg«) in Juriju Žigi Spangstainu (kot bratu umrle) inventarizirala dne 10. februarja 1631. V inventarju so navedene najprej razne listine, od katerih navedemo le nekoliko tistih, ki se tičejo našega kraja. Tako zvemo, da je bila izstavljena potrdilna listina, da ima preiti vuzeniški grad v last Ane Elizabete (in njenega sina Žige Friderika), v Gradcu 15. decembra 1618, da se je sklenila ženitna pogodba s Kr. M. Regalom na gradu v Vuzenici dne 15. sept. 1619, (ženitna pogodba med njo in Hansom Amanom pa dne 20 aprila 1602), da je kupila dvorec »Ober Mautenburg«, (kateri naj bi to bil, ni razvidno), s posestvom in do-

hodki 19. julija 1629, da je kupila od Krištofa Amana oni travnik v Ribnici 28. dec. 1622, od Sidonije Aman pa podložnika Šrota 20. julija 1629, da se je sklenil nek sporazum med graščino in trgom Vuzenico zaradi obmirja dne 12. julija 1625, (kakšen je bil ta sporazum, ni povedano), in še več drugih. Za tem sledijo dolžna pisma in pobotnice, (vmes tri za Vuzenico, ena pravi, da je bil dolžen tržan Juri Vindiš 100 fl, druga je dolžno pismo Hansa Pamerja, tržana in usnjarja v Vuzenici na 300 fl, tretja pa je pismo, s katerim je vzel Krištof pl. Eibiswald v zakup točnino v vuzeniškem sodstvu l. 1622), dalje so popisane vse premičnine prav podrobno, tako ves osebni okras in nakit, gotovina (bilo je te bore malo), obleke, preproge, posteljno perilo, platno, sukno, usnje, kuhinjska ropotija in cinasta ter bakrena posoda, lesene mobilije, oklepi in orožje, gospodarsko orodje, goveja živina, svinje in perutnina živina na planini, vino in žito in slednjič vozovi, sani in hišna ropotija.

Iz časa gospodovanja Ane Elizabete nam je znano tudi, da so bili tako vuzeniški kakor mutski tržani ostali precej davščine, ki so jo morali odrajtati naravnost v Gradec, na dolgu. Kljub trem ostrim opominom l. 1619 (prvega je poslal fin. urad dež. vlade meseca aprila, drugega s pozivom, da se ima trške sodnike citirati v Gradec meseca junija in tretjega, da dvorni prokurator ukrene vse potrebno, da se dolg od obeh trgov iztirja), zaostanek še koncem rečenega leta ni bil poravnan in se je aprila 1620 denar na novo urgiral, potem pa menda tudi plačal, ker ni več poročil o kakih urgencah ali eksekucijah. Pa ne samo trg, tudi graščak svojih obveznosti ni poravnal. Slednjič je deželni odbor jeseni 1622 zaostanek 2052 fl 4 β 27 ♂ iztirjal, oddal ga je pa dvorni blagajni šele na ponovno urgenco meseca novembra. Tudi Jurij Žiga Egg je imel nekoliko vuzen. graščinskih dohodkov (v zastavi ali v lasti, ni povedano) ter je od teh dolgoval v Gradec marca 1627 znesek 171 fl 20 ♂.

Ker še Žiga Friderik Aman ob materini smrti ni bil polnoleten, (bil je šele okoli 15 let star), je gospodoval na gradu naprej Krištof Maks Regal. O njem vemo, da se je l. 1635 pravdal s svojo sosedinjo in dalnjo sorodnico Saro Haid (na Puhenštajnu) zaradi nasilja, ki so ga storili njeni ljudje s tem, da so odvezli nekemu Regalovemu ribiču ob Dravi, nekje blizu Trbonj čoln, in pravda z vuz. župnikom Gregorjem Tavčmanom. Ta in župnijski cerkveni ključarji so namreč (1639) tožili Regala, ker ni izpolnil obljube (ali pa morda zadnje volje † soproge), da bode v večni spomin na rajno napravil mašno ustanovo. Edini akt, ki je o tej pravdi ohranjen, pa nam vendar pove, da je bila Ana El. Regal pokopana v Vuzenici (»welche aldorten zu Saldenhoffen conducirt und begraben worden«), iz česa lahko sklepamo, da je i trajno na gradu bivala. O izidu prve kakor druge pravde pa ne vemo nič. Tudi je Regal sam ali kmalu nato odšel (v Rače?) ali pa umrl, ker nastopi že leta 1641 kot vuzen. gospod Žiga Friderik Aman.

Zanimiva pa je iz Regalovih časov pravda med župnikom Tavčmanom in Saro Haid¹⁷⁾, ki je trajala od 1636 do 1644. Povod za pravdo je bil dvojen: ko je bilo žegnanje v Ribnici (26. avgusta 1636, Jernejeva nedelja), sta bila navzoča tam tudi Matija in Haid. Iz neznanega vzroka je odvezel Matija Sara enemu godcu gosli, drugemu pa je Sara lastnoročno prisolila zaušnico in mu potem s silo iztrgala godalo. Že dan prej (23. avg.) pa so pobirali Haidovi ljudje žitno desetino na Višnji gori (v Št. Janžu), ne da bi o tem prej obvestili župnika, ki je imel tudi dobiti eno tretino, — kar je torej smatral kot kršenje svojih pravic. In tudi prvo dejanje je bilo kršenje župniko-

¹⁷⁾ To pravdo sem obširno opisal v »Časopisu« XXIII., vendar tam odstavek o graščakih ni povsem točen; one podatke sem povzel iz vuzen. nadžup. arhiva, ki pa je tozadevno pomankljiv, — gore objavljeno gradivo pa je posneto točno po fasciklih »Landrecht Amman« in »Regall« iz dež. arh. v Gradcu.

vih pravic, ker je namreč prostor, na katerem se je stvar zgodila, bil cerkven, torej v župnikovem obmirju, v katerem si nihče razen njega ni smel dovoliti kakršnekoli nasilnosti. Najbolj so zadevo zavračevali preiskovalni komisarji, med katerimi nahajamo leta 1641 tudi vuzen. graščaka Žigo Friderika Amana. Končna razprava je bila v Gradcu začetkom leta 1643 in se je župnik prav pošteno potrudil v svojem končnem poročilu in zagovoru, da je dokazal svojo popolno pravico v obeh zadevah. Sodba se je glasila tako, da sta bila puhenštajnska graščaka spoznana krivim in obsojena v plačilo vseh stroškov in v restitucijo škode, ki jo je cenil župnik na 100 zlatnikov!

Iz pravkar opisane pravde zvemo torej tudi, da je bil l. 1641 vuzen. graščak že Žiga Friderik Aman. Tudi o njem vemo prav malo. Uredil je kmalu po prevzemu vlastelinstva zadevo Tavčman - Regal tako, da je prepustil za mašno ustanovo svoj vinograd v Limbušu. Od tega naj bi se plačevalo župniku letno 15 fl, za to pa se je morala darovati v spomin na njegovo mater vsak teden ena maša. Ne dolgo za tem se je oženil z Ano Regino Schmelzer, potem pa utihne tudi o njem vsaka vest; bržčas je okoli leta 1644 umrl.

In zopet je tirjal l. 1641 vladni blagajnik od vuzen. tržanov davčni zaostanek 230 fl; vendar se je, ko so tržani to tirjatev poravnali, izkazalo, da je bila to le neprijetna pomota, zato zvemo, da je blagajnik stvar uravnal tako, da je ukazal izstaviti tržanom pobotnico na rečeno vsoto, ki naj se pri bodočem obračunu točnine odbije.

Za rajnim soprogom je prevzela graščino vdova Ana Regina, ki se je l. 1646 omožila z Janezom Friderikom Caraduzijem. Oba sta bila, kolikor moremo soditi, zelo ljudomila in — vsaj pri tržanih — dokaj priljubljena. Tudi z župnikom Križajem so si bili dobri prijatelji, kar smemo sklepati iz dejstva, da nahajamo skoro vedno enega izmed zakonskih skupaj z župnikom kot krstna botra otrokom odličnih

tržanov. Tako je bila Ana Regina za botro štirim otrokom tržana (in pozneje tr. sodnika) Matije Friza (Janezu, Regini, Francu in Katarini) in dvema otrokoma Marka Kremavca (Janezu in Mariji), njen mož pa Pankraciju, sinu Gabrijela Purkstalerja in Janezu Juriju, sinu graščakovega pisarja Jakoba Veldwebla. Regino Car. imenujejo matrike »illustrissima domina«, Janeza Friderika C. pa »illustr. dom. liber baro«.

Kljub temu pa se tudi Caraduzija nista mogla vogniti raznim tožbam. Tako sta se pravdala 1648/49 s svojim bivšim upraviteljem Gregorjem Domenico zaradi polaganja nekih računov, potem 1651/54 s Hijeronimom Pureibom, (ki je bil zet Sare Haid in bržda graščak na Puhenštajnu), zaradi nekih lovskih pravic v območju vuzen. graščine; (priče so izpovedale ugodno za Caraduzija, da namreč puhenštajnski prej niso smeli loviti preko Reke-potoka proti Vuzenici, preiskovalni komisar je bil l. 1654 Mihael Hedl, poznejši »Herr von Thumersfelden«), potem 1652 z Andrejem Pamier in pl. Gloyach zaradi vinskih desetini pri Lipnici, (ta pravda je tekla še iz časov Žige Fr. Amana), in slednjič s Petrom Argento, ki je zahteval 50 fl odškodnine, ker mu je dala Regina odvzeti nosilnico; to je bilo l. 1656.

Tega leta pa je bila Regina že oženjena s Hansom Karlom Kemeterjem, zadnjim vuzen. graščakom; sploh se vsi pravdni akti po l. 1651 glasijo na njeno ime, bržčas je njen mož malo poprej, morda leta 1650, umrl.

Še 23. aprila 1655 se imenuje Regina v l. vuzen. krstni knjigi Caraduzi, 7. sept. 1656 pa že Regina Kemeterin, iz česar sledi samo po sebi, da se je med tem časom tretjič omožila. Toda že naslednjega leta je umrla, (26. septembra 1657, kakor pravi vuzen. kronika, Kemeterjev rodovnik pa trdi, da 6. decembra), in so jo pokopali pri Mariji na Kamnu tam, kjer je sedaj zunanji oltar.

Smrtni datum bode pa bržkone vendar prvi pravi-
vilen, ker je namreč bila zapuščinska razprava, za
katero je izšel ukaz iz Gradca že 6. decembra(!),
napovedana za dan 21. decembra 1657. Kot komi-
sarja sta fungirala vuzen. župnik Jurij Križaj in Volk
Kugelman in sta na podlagi oporoke, ki jima jo je
prezentiral Hans Karl Kemeter, priznala vso zapu-
ščino, izvzemši določene legate, ki jih je moral Ke-
meter izplačati, njemu. Poročilo tudi izrecno pove,
da otrok ni bilo. H. K. Kemeter se je 13. marca 1659
poročil s Sidonijo pl. Prank in nahajamo tudi njo 13.
avgusta istega leta za botro petemu otroku Matije
Friza, Ivani.

Toda tudi zadnji graščak vuzen. vlastelinstva ni
imel dolgo. Dne 3. februarja 1663 je prodal vse, ka-
kor je stalo in ležalo, graščino z gradom in Marofom,
Lipušev, Vahterjev in Tešinekov dvorec, njive, trav-
nike, gozdove in ribolove z vsemi pritičočimi pravi-
cami: obmirjem, mitnicami, lovskimi pravicami, pod-
ložnike in desetine ter gosposko jurisdikcijo nad tr-
gom Vuzenico, (listina izrecno pravi »und obrigk-
heitlichen Jurisdiction über den Markht Undter
Saildhoffen«) glasom listini dodanega urbarja pred-
nici Mariji Ivani Linzer in konventu samostana do-
minikank v Marenbergu za ne označeno vsoto, ki
pa je vsekakor morala biti ogromna. In predno se je
Kemeter definitivno izselil na Koroško, je še 15.
aprila istega leta (v Marenbergu) uredil neke sporne
točke z vuzen. župnikom Križajem tako, da je ugodil
njegovim tirjatvam po štirih štrtinjekih vina, za ka-
tere je izplačala prednica M. I. Linzer 90 fl in eden
štrtinjek vina in natura, dalje se je zavezala pred-
nica, da bode dala za maše zadušnice (Amanovo
ustanovo) letno vsako jesen po en štrtinjek vina, in
slednjič prepusti župnik samostanu še desetine od
zemljišč, ki spadajo k graščinski pristavi, proti pla-
čilu letnih 25 goldinarjev.

Kmalu za tem se je H. K. Kemeter izselil in je
umrl 1. marca 1684, njegova žena Sidonija pa 3.
jan. 1718.

Na kratko še podamo vsebino Kemeterjevega vuzen. urbarja¹⁸⁾, ker je to zadnji, ki še kaže veličino naše graščine. Urad v Ribnici je obsegal 17 podložnikov okoli Ribnice, Kuglmanov urad 9 podl. na antonskem grebenu, grajski urad 24 podl. okoli Vuzenice, urad v Pesnici 4 podl. tam in Bernardov urad 6 podl. (menda proti Slovenjgradcu); po eno ovco na dan sv. Jurija je dajalo 37 podl., vino je vozilo iz Maribora 23 podl., dačo v deskah (»Ladendienst«) je dajalo 23 podl. v vuhreški grabi in Ribnici, desetino: 9 kmetov iz Sekožni, 12 iz Vuhreda, 5 iz Dravč, 19 blizu Vuzenice, 13 pri Sv. Primožu, 16 pri Št. Janžu; vršnik je dajalo 24 kmetov pri Sv. Danijelu; trg Vuzenica je plačal letno 5 fl davka, 20 fl doklad, 25 fl remanence in 21 fl 30 kr osebnega davka (»Leibsteuer«), nadalje je moral odrajtati polovico kazni, tudi so morali tržani robotati pri lovih in pokositi in posušiti dva travnika. Mitnice so bile v Vuzenici, (to je imel v zakup tržan Matija Friz), plačalo se je od nje 11 fl 30 kr, od mitnice v Vuhredu tudi 11 fl 30 kr in od mitnice v Ribnici 9 fl; glede trbonske ni rečeno, koliko je donášala. Od broda v Vuzenici se je dobivalo zakupnine 7 fl, istotako od Kosovega broda. K gradu je še spadalo: velik travnik pri župnišču, Ruepova hiša v trgu Vuzenici z vrtom in sadonosnikom in travnikom, velika njiva za Marofom, pri Marofu en travnik, pri gradu dva vrta, travnik v Ribnici, zraven tudi gozd, pri Marofu vrt in sadonosnik, potem okoli Marofa zemljišča za 40 dni dela, Tešinekov, Lipušov in Vahterjev dvorec s pripadki, gozd pri Pogorelcu, ribolov v Dravi od Puhenštajna do Podvelke, v Reki-potoku, Cerkvenici, Vuhreščici in Velki. Ribniki so takrat bili: eden v Sekožni, eden pri gradu, eden pri Mariji na Kamnu in eden pri Lipušu. Lov na celem teritoriju današ. dekanije Vuzenice in še preko nje do Mi-

¹⁸⁾ Original je v Kometerjevem arhivu na Puhenštajnu, zadaj je vpisan tudi rodovnik rodbine Kemeter; prepis v arhivu Zgod. dr. v Mariboru.

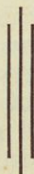
slinje. Grajsko obmirje je segalo od Graceja čez Hrastnika, Mršenka, Bibovnika na Bavha in preko k Hudournici in Dravi. H gradu je še spadal mlin blizu trga in nekaj vinogradov pri Mariboru. — Omenili bi še, da so v tem urbarju naštetih slučajno tudi vsi takratni tržani, namreč: Matija Fric, trški sodnik, Lenard Vindiš, Hans Vindiš, Adam Herbst, Štefan Köfl (ključavničar), Martin Posinz (slikar), Lorenc Lužnik, Hans Bratina, Jožef Jevšnik, Gregor Tavčman, Hans Faschl, Vincenc Kaiser, Matija Riečnik, Tomaž Kogler, Urban Rosman, Lampreht Ožgan, Štefan Griben, Valentin Griben, Blaž Herholt, Adam Grötseh, Urban Ferk, Hans Kamar, Tomaž Ribič, Nikolaj Widersam in Anton Martl, — vseh teh 26 mož je namreč dne 26. marca 1662 bilo navzočih, ko so razkazali grajskima pisarjema Sebastijanu Millerju in Hansu Amanu meje ožjega trškega obmirja, ki je šlo od graščinske (danes Mravljakove) žage ob Dravi do Tešineka, od tam proti Marofu, dalje na Pogača, potem dol na grad Thumersfelden (»Štok«), potem ob robu proti Stoparju in onstran potoka mimo Kuhelnika in Lipuša k graščinski žagi.

To obmirje je ohranil trg do leta 1848, ko je prišlo do nove ureditve občin in ko je tudi vuzeniški magistrat zaspal.

* * *

S tem bi končal drugo epoho vuzeniške zgodovine. Uporabljene vire sem navedel v predgovoru, vendar ni izključeno, da bi bil tega ali onega še prezrl. Kar pa mi je po svojem najboljšem znanju uspelo zbrati gradiva, sem ga podal v krajših ali daljših izvlečkih, kakor se mi je pač zdelo za spoznavanje takratnih razmer in naših domačih prilik potrebno. Ena ali druga stvar bi se seveda še dala mnogo obširneje opisati, vendar bom take zanimive akte, ako nam Bog da zdravja — in sredstev, objavil v izvirniku v posebni knjižici. ..

Opustil sem tukaj tudi poročati o početkih gradu Thumersfelden, ker mi ni toliko sodil v okvir te razprave, — upam pa, da se tudi za to še najde čas, prilika in prostor.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000412890

Tisk Mariborske tiskarne :: Odgovarja Stanko Detela v Mariboru

